

Peti izveštaj projekta Praćenja rusko-srpskih odnosa

Praćenje rusko – srpskih odnosa V Izveštaj

www.isac-fund.org

UVOD

U predvečerje posete predsednika Ruske Federacije Dmitrija Anatolijeviča Medvedeva Republici Srbiji, na poziv predsednika Republike Srbije Borisa Tadića, ISAC Fond objavljuje ovaj, peti po redu Izveštaj u okviru projekta *Praćenje rusko-srpskih odnosa*. Poseta predsednika Medvedeva je u neku ruku ubrzala objavljivanje ovog izveštaja, kako bi isti doprineo aktivnijoj i plodotvornijoj raspravi o rusko-srpskim odnosima u Srbiji danas.

Svaki aspekt politike, pa i spoljne politike Srbije bi trebalo da bude predmet analize i preispitivanja kako široke tako i stručne javnosti. Analiza i preispitivanje su posebno potrebni u slučaju odnosa sa jednim od „stubova“ srpske spoljne politike – Rusijom. Peti izveštaj teži da sagleda sveukupnost odnosa između Rusije i Srbije u ovom trenutku. On se, za razliku od ostalih izveštaja ISAC Fonda u okviru ovog projekta ne bavi savremenom Rusijom i njenom pozicijom i ulogom u svetu već se fokusira upravo na rusko-srpske odnose.

Sva tri autora se slažu da je neophodno razvijati kvalitetne odnose sa Rusijom. Oni se, unekoliko, razlikuju u oceni do koje granice ti odnosi mogu da idu, ali se sva trojica slažu da su, po svojoj prirodi, odnosi između Rusije i Srbije isključivo bilateralnog karaktera, i da, ukoliko su evropske integracije spoljnopolitički prioritet Srbije, ne postoji potreba niti mogućnost za podizanje kvalitativnog nivoa saradnje između Rusije i Srbije na bilo koji nivo koji je iznad ovog praktičnog, dvostranog odnosa, imajući u vidu upravo prioritete evropskih integracija Srbije.

Poseta predsednika Medvedeva Srbiji 20 oktobra 2009. na datum koji ima izvesnu simboliku i u Rusiji i u Srbiji je značajan događaj za Srbiju. Pre svega, retke su posete šefova država tako velike zemlje Beogradu. Osim toga, obeležavanje dana kada su trupe Crvene armije iz Beograda isterale snage nacističke Nemačke je značajan događaj u istoriji Drugog svetskog rata. Obeležavanje ovog događaja je, takođe, veoma značajno za sadašnje vlasti u Rusiji u današnje vreme kada se uloga Crvene armije u Drugom svetskom ratu, čiju tradiciju današnja Rusija baštini, minimalizuje, banalizuje ili sasvim negira. Dan oslobođenja Beograda od nacističkih okupatora u Srbiji nema onakvih negativnih konotacija kao slični dani u drugim prestonicama Istočne Evrope i to zaista jeste način da Srbija sa današnjom Rusijom razgovara i razvija dobre i kvalitetne bilateralne odnose. Pitanje je međutim, šta ti odnosi treba da sadrže i kakva je perspektiva rusko-srpskih odnosa u budućnosti?

Na ova pitanja autori Petog izveštaja, prof dr Miroslav Jovanović i Žarko Petrović nude svoje odgovore. Peti izveštaj takođe sadrži i lični komentar Dragana Vukšića, u vezi sa ulogom Rusije u događajima vezanim za kosovsku problematiku, pre 1999. godine kao i za vreme i posle NATO bombardovanja i kritički osvrt na ulogu Rusije u tom procesu.

SADRŽAJ

Prof dr Miroslav Jovanović

Medvedev u Beogradu: dva aspekta najavljene posete 9

Žarko Petrović

Rusko-srpsko strateško partnerstvo: sadržina i domašaj 17

Lični stav

Dragan Vukšić

**Vojnopolitički odnosi Srbije i Rusije u procesu
rešavanja problema Kosova i u budućnosti** 35

Medvedev u Beogradu: dva aspekta najavljene posete

Miroslav Jovanović¹

Početak avgusta u srpske medije je najpre „procurela“, a potom je zvanično i potvrđena vest da predsednik Ruske federacije Dmitrij Anatoljevič Medvedev dolazi u zvaničnu posetu Beogradu, na poziv predsednika Srbije, Borisa Tadića. Posle kraće nedoumice objavljen je i datum posete – 20. oktobar, 65-godišnjica oslobođenja u Drugom svetskom ratu.

Već je i sama najava posete predsednika Rusije Medvedeva, svakako značajan događaj za srpsku politiku i diplomatiju, izazvala niz reakcija.

Imajući u vidu značaj planirane posete, spoljnopolitičke aktivnosti Srbije i zaokret u rusko-srpskim odnosima u protekle dve godine, predviđena poseta predsednika Medvedeva otvara niz važnih pitanja o aktuelnoj politici, spoljnopolitičkoj orijentaciji Srbije i aktuelnim srpsko-ruskim odnosima. U tom pogledu može se razmišljati o dva aspekta predstojećeg susreta ruskog i srpskog predsednika u Beogradu. Prvi je vezan za simboliku datuma koji je određen za posetu – dan oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu, 20. oktobar. A drugi, koji izaziva prilično pažnje, zapitanosti i znatiželje javnosti – kada se razmatraju savremene spoljnopolitičke aktivnosti Srbije – najava daljeg produbljenja strateškog partnerstva dve zemlje.

Vest, najavljene teme razgovora i prva reagovanja

Za posetu predsednika Medvedeva odabran je simboličan datum – 20. oktobar, dan oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu. Upotreba simbolike u politici i diplomatiji nije retka pojava. No u ovom slučaju reč je o izuzetno naglašenoj simbolici. Takođe je veoma indikativno da je prva informacija da je upravo predsednik Tadić, prilikom telefonskog poziva ruskog predsednika, izrazio inicijativu „da zajedno obeleže 65 godina oslobođenja Beograda“, stigla sa ruske strane, a ne sa srpske strane koja je poziv uputila. Pri tom, srpska strana je informaciju objavila sa danom zakašnjenja u odnosu na rusku stranu, a da se pri tom nije detaljno zadržavala na detaljima poziva, pa ni na detalju o „zajedničkom obeležavanju 65 godina oslobođenja Beograda“ i samo je generalno potvrdila rusku informaciju da je poziv upućen². Simbolički značaj 20. oktobra i par istorijskih činjenica o oslobođenju Beograda 1944, preneli su gotovo svi ruski mediji, kao i izjavu predsednika Medvedeva da taj „slavni događaj ima dostojno mesto u nizu nezaboravnih datuma velike Pobeđe“. Nasuprot tome, srpski mediji nisu preterano isticali tu izjavu Medvedeva, a istovremeno je ostala potpuna nepoznanica na koji način i kojom formulacijom se poslužio predsednik Tadić pozivajući predsednika Medvedeva u posetu upravo 20. oktobra.

¹ Prof dr Miroslav Jovanović je istoričar i profesor istorije na Filozofskom fakultetu u Beogradu;

² Upređiti zvanično saopštenje Kremlja, Sostojalsja telefonnyj razgovor Dmitrija Medvedeva s Prezidentom Serbii Borisom Tadičem, Kremľ.ru, 5 avgusta 2009 goda (<http://news.kremlin.ru/news/5115>); i ruske elektronske medije npr. „Rossija i Serbija vmeste otmetjat 65-ju godovščinu osvobodženiya Belgrada“, Vesti. ru, 05 avgusta 2009 g. (<http://www.vesti.ru/doc.html?id=307721>); Na jubilee osvobodženiya Belgrada glavy RF i Serbii budut rabotat', BaltInfo.ru 05 avgusta 2009 g. (<http://www.baltinfo.ru/news/Na-yubilee-osvobodzhdeniya-Belgrada-glavy-RF-i-Serbii-budut-rabotat-98286>); Rossija i Serbija vmeste otmetjat 65-ju godovščinu osvobodženiya Belgrada, Region.ru 05 avgusta 2009 g. (<http://www.regions.ru/news/politics/2231268/>) i niz drugih a sa srpske strane npr. „Medvedev dolazi u Beograd“, 6. avgust 2009; Izvor: B92, Tanjug (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=08&dd=06&nav_category=11&nav_id=375064&version=print); „Medvedev dolazi u Beograd“, IP Novine Borba - Online izdanje, 06.08.2009. (<http://www.borba.rs/content/view/8076/123/>);

Da postoji izvesna, istina ne naročito izražena ali ipak uočljiva, razlika u poimanju i isticanju simbolike 20. oktobra sa ruske i srpske strane, mogle su se prepoznati i u medijima, ali su se jasno mogle uočiti i u osvrtu diplomata na ovaj događaj. Tako je Ministar spoljnih poslova Srbije, Vuk Jeremić, naglasio da „Prijateljstvo Srbije i Rusije traje vekovima. Sticajem istorijskih okolnosti, ovo će biti prvi put da predsednik Rusije dolazi u posetu Srbiji i samim tim ovo će biti istorijska poseta“ i dodao da će poseta „imati poseban značaj, s obzirom na to da se poklapa sa obeležavanjem 65 godina oslobođenja Beograda, datuma koji simbolizuje jedinstvo naša dva naroda u pobedničkoj borbi protiv fašizma”³. Dok je ruski ambasador u Beogradu Aleksandar Konuzin, ističući da će poseta „imati dubok simbolički značaj“, naglasio „da će predsednik Rusije boraviti u Beogradu na dan kada su snage SSSR i Jugoslavije oslobodile glavni grad Srbije od fašizma“, i dodao da će „poseta biti u kontekstu 65. godišnjice pobeđe Sovjetskog saveza u Velikom otadžbinskom ratu i 65. godišnjice pobeđe nad fašizmom u svetu”⁴. Dakle ruski ambasador je posebno istakao i naglasio elemente „oslobođenja Srbije od fašizma“, i „kontekst 65. godišnjice pobeđe Sovjetskog saveza u Velikom otadžbinskom ratu i 65. godišnjice pobeđe nad fašizmom u svetu“. Za to vreme, Ministar Jeremić je podvukao „vekovno prijateljstvo“ i „datum koji simbolizuje jedinstvo naša dva naroda u pobedničkoj borbi“. Iako neznatne, razlike su po svemu suštinske. Tim pre što upravo simbolika *Pobeđe u Velikom otadžbinskom ratu* i *Oslobođenja Evrope od fašizma*, u poslednjih par godina ima izuzetno značajno mesto u spoljnopoličkoj retorici zvanične Moskve.

No, obeležavanje 20. oktobra je tek jedan aspekt – svakako ne najznačajniji – predstojećeg susreta predsednika Tadića i Medvedeva. Osim obeležavanja dana oslobođenja Beograda, najavljen je čitav niz važnih tema o kojima će dvojica predsednika razgovarati. Najveći broj njih vezan je za ekonomska pitanja – saradnju u energetskej sferi i finansijsku pomoć Rusije Srbiji. No, biće razmatran i splet važnih političkih pitanja, koordinacija spoljnopoličkih aktivnosti, „i sva pitanja mnogostrane rusko-srpske saradnje i određivanje orijentira radi daljeg učvršćenja strateškog partnerstva“⁵.

Ovakva najava, kao i izabrani datum posete, pogotovo u sklopu intenzivnih spoljnopoličkih aktivnosti i Srbije i Rusije koje su uočljive u poslednjih par meseci, u prvi plan ističe dva aspekta predstojeće posete predsednika Medvedeva. Političku simboliku datuma izabranog za posetu i pitanje koje se, kada je reč o srpsko-ruskim odnosim u poslednjih dve godine, polako nameće kao ključno za definisanje karaktera trenutnih i budućih međusobnih odnosa – pitanje strateškog partnerstva.

Simbolika datuma i spoljna politika

Retoričko naglašavanje značaja Drugog svetskog rata i Pobeđe SSSR u ratu protiv fašizma, posebno je uočljivo u obraćanju ruske diplomatije i najviših ruskih zvaničnika u komunikaciji sa državama transatlantskih integracija, tj. sa SAD i evropskim državama, posebno onim članicama EU koje su stekle samostalnost raspadom SSSR, odnosno ulazile u Istočni, komunistički blok (1945-1991). Međutim, simbolički značaj Drugog svetskog rata upadljivo

³ Uporediti: Saznajemo Medvedev 20. oktobra u Srbiji, Press Online 06.08.2009

(<http://www.pressonline.rs/page/stories/sr.html?id=75311§ionId=37&view=story>); Jeremić: Istorijska poseta Medvedeva, Emportal, 06. avgust 2009. Izvor: Beta (<http://www.emportal.rs/vesti/srbija/95872.html>); Jeremić i Konuzin: Poseta Medvedeva Srbiji biće istorijska, (www.rtv.rs/sr/vesti/politika/politika/2009.../vest_144994.jsp), i druge.

⁴ Uporediti: Jeremić i Konuzin: Poseta Medvedeva Srbiji biće istorijska,

(www.rtv.rs/sr/vesti/politika/politika/2009.../vest_144994.jsp); "Rusija pridaje veliki značaj predstojećoj poseti Medvedeva Beogradu" (VIDEO), Emportal, 06. avgust 2009. (<http://www.emportal.rs/vesti/srbija/95863.html>);

⁵ На юбилее освобождения Белграда главы РФ и Сербии будут работать, БалтИнфо.ru 05 августа 2009 г. (<http://www.baltinfo.ru/news/Na-yubilee-osvobozhdeniya-Belgrada-glavy-RF-i-Serbii-budut-rabotat-98286>)

izostaje, što se može donekle i razumeti, kada je reč o kontaktima ruskih zvaničnika sa liderima azijskih i afričkih država. To se jasno moglo uočiti u retorici premijera Putina prilikom posete Poljskoj, povodom obeležavanja 70. godišnjice početka Drugog svetskog rata, sa jedne, odnosno sa druge strane u javnim istupima predsednika Medvedeva, tokom poseta afričkim zemljama (Egipat, Angola, Nigerija), prilikom njegove posete Mongoliji i prilikom prijema predsednice Indije u Moskvi.

Sa druge strane i zapadne države i članice EU, istina na drugi – potpuno suprotan način – u svojoj političkoj retorici koriste simboliku Drugog svetskog rata. Ona se možda najjasnije i najslikovitije može uočiti u Deklaraciji OEBS-a, donetoj na zasedanju u Viljnu, u Litvaniji – kojom se potpuno izjednačavaju i osuđuju dva „glavna totalitarna režima“ dvadesetog veka, nacizam i staljinizam⁶. To je, naravno u ruskoj javnosti, odmah shvaćeno kao prebacivanje krivice za izbijanje Drugog svetskog rata na SSSR⁷.

Reč je evidentno o dva veoma udaljena i nesumnjivo nepomirljiva pola. Ta situacija nastala je kao direktan rezultat dva jasno uočljiva procesa.

(1) Još od početka 1990-tih godina, od poraza SSSR/Rusije u Hladnom ratu, među ideološki orijentisanim stručnjacima, političarima i u javnosti čitavog niza evropskih zemalja – u zapadnoj Evropi, i naročito u bivšim članicama Varšavskog pakta i novonastalim državama nakon raspada SSSR, u Pribaltiku, Ukrajini... – počeli su da se javljaju zahtevi za izjednačavanjem dva najznačajnija totalitarna režima 20. veka nacizma i staljinizma (A. Bulok, Viktor Suvorov, *Crna knjiga komunizma...*). Oni su se nastavljali na tendenciju dela nemačke (i ekstremno desničarske uopšte Denis Irving...) historiografije, da krivicu za izbijanje Drugog svetskog rata prebaci sa nacističke Nemačke, na Staljina i SSSR. Istovremeno, ta promena je, u novim ideološkim i političkim realijama okončanja Hladnog rata, poraza i raspada SSSR, trebala da minimizuje značaj SSSR (novog gubitnika) za pobedu saveznika u Drugom svetskom ratu. A samim tim, smanjen je i značaj Drugog svetskog rata u celini. Delom i da bi se relativizovao poraz, osuda i odijum prema Nemačkoj (jednom od nesumnjivih dobitnika Hladnog rata), ali i da bi se relativizovao i značaj bipolarnog sistema međunarodnih odnosa nastalog nakon rata i oličenog u OUN.

Ta tendencija se, gotovo paralelno, preivala iz sfere stručnih rasprava koje su vodili istoričari, politikolozi, sociolozi..., u javni diskurs i političku retoriku. To je pogotovo izraženo u zemljama Istočne Evrope, koje su preplavljene masovnom produkcijom revizionističkih radova o istoriji Drugog svetskog rata. U tom procesu, krajnje pojednostavljeno rečeno, dojučerašnji „izdajnici“ su preko noći u javnom diskursu postali „heroji“ borbe za samostalnost, protiv okupacije, protiv „totalitarnog staljinističkog zla“, dok su bivši „heroji“ preobraćeni u „okupatore“, „izdajnike“, „produženu ruku Moskve“, „zločince“... Pri tom se nije pravila posebna razlika, niti se razmišljalo o nijansama kada su „herojima“ i „izdajnicima“ menjana mesta u istorijskom pamćenju i javnom diskursu. Tako su u najvećem broju slučajeva za nove „heroje“, „borce protiv okupatora“..., proglašavane ličnosti koje su se borile za, ili direktno bile u službi, drugog totalitarnog sistema, koji je do tada bio prokažen – nacizma. Taj talas revizionizma, poglavito u Istočnoj Evropi, delom se naslanjao i na deo rezultata zapadnih historiografija, koje su tokom Hladnog rata iz ideoloških potreba trenutka nekritički pisale o sovjetskoj i generalno ruskoj istoriji.

⁶ Vilnius Declaration of the Parliamentary Assembly and Resolutions adopted at the Eighteenth Annual Session, Vilnius, 2009, 29 June to 3 July

http://www.oscepa.org/images/stories/documents/activities/1.Annual%20Session/2009_Vilnius/Final_Vilnius_Declaration_ENG.pdf

⁷ Uprodi pr.: ОБСЕ и перезагрузка Истории: СССР обвинили в начале Второй мировой: Сделана очередная решительная попытка приравнять Советский Союз к фашистской Германии, Свободная пресса, 4 июля 2009 года (<http://svpressa.ru/world/article/10974/?go=popul>); kao i niz sličnih reakcija.

U političkoj sferi, taj talas revizionizma u velikoj meri je trebalo da posluži (i iskorišćen je) za stvaranje osnova samoidentifikacije novog državnog identiteta novoformiranih istočnoevropskih država i onih koje su prethodno pripadale soc-lageru (1945-1991). Ranije dominantna teza o „oslobođenju Istočne Evrope od strane Crvene armije i SSSR“, zamenjena je tezom o „okupaciji Istočne Evrope“...

Pritisak revizionizma u političkoj sferi postao je posebno izražen kada je većina bivših članica Varšavskog pakta i bivših sovjetskih republika (iz evropskog dela SSSR), ušla u EU. One su povele koordiniranu akciju da se donese politička deklaracija, nadnacionalnog nivoa, kojom bi staljinizam bio deklarativno osuđen. Pojedinačno, većina parlamenata ili vlada ovih zemalja već je bila donela takve deklaracije, kojima su optužene komunističke vlasti, rehabilitovani saradnici nacista tokom Drugog rata, članovi anikomunističkih i nacističkih vojnih formacija tokom rata bili ne samo rehabilitovani, već i dobili državne penzije.

Tako je čitav kompleks pitanja vezanih za Drugi svetski rat (krivica za izbijanje rata, pitanje genocida i posredno holokausta koje je time dodatno iskomplikovano do mere da je zahtevalo posebne rezolucije – ali to je već sasvim druga tema, ali i dogovornog uređenja sveta od strane „velike trojice“ na konferencijama u Teheranu i na Jalti) – bio pretvoren u niz pojednostavljenih političkih simbola, pogodnih za političku manipulaciju, medijsku zloupotrebu...

(2) Rusija je, kao deklarativni, suštinski politički, državni i pravni naslednik SSSR, u vreme predsednika Borisa Jeljcina (1991-2000) prema procesima revizije prošlosti generalno i političke osude staljinizma imala prilično ambivalentan odnos. Staljinizam, kao totalitarni režim (od koga je, uostalom, najviše stradalo upravo stanovništvo Rusije) – oštro je osuđen. I stručno, ali i u javnosti osvetljen je čitav niz suštinski važnih pitanja koja su karakterisala totalitarnu suštinu staljinističkog režima. Osnovni temelji za samoidentifikaciju „nove Rusije“, u vreme Jeljcina, traženi su (i nalaženi) pre svega u monarhističkoj prošlosti, pre 1917. godine. To se pre svega ogledalo kroz nove državne simbole, sistem praznika i promenu položaja RPC u društvu. Ipak deo nasleđa SSSR nije mogao (niti je iko to želeo) biti potisnut: tehnološka dostignuća (osvajanje kosmosa), kulturni i umetnički doprinos, pa i žrtve koje je SSSR podneo i doprinos koji je dao pobedi nad nacizmom tokom Drugog svetskog rata.

Sa promenom vlasti u Rusiji 2000. godine i dolaskom na mesto predsednika Vladimira Putina, čitav odnos prema istoriji i političkoj simbolici prošlosti počeo se postepeno menjati. Shvatilo se da je nemoguće izbrisati 80 godina vlastite istorije i naći dovoljno antipoda „herojima“ prethodnog vremena, koji bi poslužili za novu samoidentifikaciju ruskog društva. (U tom procesu veliku ulogu je imala i izražena društvena i ekonomska kriza liberalnog modela koji je razvijan tokom „Jeljcinove ere“, koja je pretila daljom dezintegracijom zemlje, kao i krajnje pasivna i u mnogim elementima kontradiktorna spoljnopolička orijentacija Jeljcinove administracije).

Promena se, na simboličkom nivou, ogledala i kroz promenu nekih državnih simbola, ali mnogo više na ponovno društveno i političko obeležavanje nekih od tradicija sovjetskog vremena. I upravo tu je izuzetno važno mesto zauzela politička simbolika Drugog svetskog rata i doprinosa SSSR pobedi nad fašizmom. To je postalo više nego očigledno prilikom grandiozne proslave 60 godina od kraja Drugog svetskog rata, koja je održana u Moskvi 2005. godine uz prisustvo gotovo svih svetskih lidera i vodećih državnika, predvođenih američkim predsednikom Džordžom Bušom i francuskim Žakom Širakom. Nakon te proslave, Rusija je uočljivo pojačavala retoriku istorijske simbolike vezane za Drugi svetski rat u svojim diplomatskim i političkim nastupima. Pogotovo je to bilo uočljivo na fonu sve izraženijih aktivnosti koje su vodile ka odbacivanju, negiranju i osudi sovjetskog angažmana u istočnoj Evropi (1944/45-1991), koje su imale za cilj donošenje političke deklaracije o osudi

staljinizma i bile praćene pojedinačnim aktivnostima (donošenjem odgovarajućih deklaracija ili zakonskih rešenja u parlamentima pojedinih zemalja, uklanjanjem spomeničkih obeležja iz drugog svetskog rata, posebno u pribaltičkim državama...). U tom kontekstu obeležavanje tradicija Drugog svetskog rata dobilo je snažan simbolički karakter u političkom govoru i aktivnosti kako same Rusije, tako i niza bivših istočnoevropskih država i posledično EU.

I sada se tom podužem nizu jubileja vezanih za obeležavanje tradicija Drugog svetskog rata i proslavljanja doprinosa SSSR u pobedi protiv nacizma, koje Rusija od 2005. godine konstantno i medijski sve izraženije obeležava, priključilo i obeležavanje 65. godišnjice oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu. Obeležavanje, kako je zvanično saopšteno iz Moskve a od strane zvaničnog Beograda bez dodatnih objašnjenja, samo potvrđeno, inicirao je predsednik Tadić, odnosno vlasti Srbije. Ta činjenica, posmatrana iz ugla obeležavanja tradicija, upotrebe istorijske simbolike u političkom govoru i generalnog trenda revizije odnosa prema Drugom svetskom ratu u stručnim i javnim debatama, dovodi aktuelno srpsko rukovodstvo u veoma specifičnu i kompleksnu poziciju.

Naime, i Srbija spada u one istočnoevropske države koje su, nakon raspada komunističkog režima, izvršile duboku reviziju odnosa prema tradicijama Drugog svetskog rata. Diskurs „slavljenja“ istorije pomeren je sa komunističkog na građanski pokret otpora (Ravnogorski pokret / četnici), koji je poražen u Građanskom ratu vođenom u okvirima Drugog svetskog rata. Naročito izraženo nakon 2000. godine tradicije u koje su na ovaj ili onaj način bili uključeni komunisti, ili su imale komunističku simboliku (čak i bez obzira na njihov univerzalni značaj), a to je gotovo 50 godina savremene srpske istorije, sistematski su ignorisane i potiskivane iz javnog i političkog diskursa. (I to u meri da je takav pristup izazivao čak i velike diplomatske gafove, poput onog iz 2005. kada na velikoj proslavi u Moskvi nije bilo jedino predstavnika Srbije).

Izvršena je inverzija „heroja“ i „izdajnika“ i sva delatnost komunista, komunističkog pokreta otpora i u tom kontekstu sva delatnost jedinica Crvene armije koje su oslobodile delove zemlje (i svakako oslobodile Beograd, 20. oktobra 1944) uz sadejstvo NOP Jugoslavije pod vođstvom Josipa Broza i KPJ – prebačena je u negativni diskurs. Dotadašnji „negativci“, „izdajnici“, „sluge okupatora“..., rehabilitovani su vremenom na ovaj ili onaj način. Čitav niz ulica u Beogradu i drugim mestima po Srbiji, koje su nosile imena sovjetskih generala koji su rukovodili operacijama – Ždanova, Tolbuhina... – dobio je nova/stara imena, a sovjetski zapovednici su potisnuti iz sećanja. A sam 20. oktobar – osim što je ukinut kao praznik Beograda – od dobrog dela javnosti, pa i velikog broja stručnjaka, proglašen je za dan okupacije...

Odnos prema 20. oktobru iznenada je promenjen 2008. godine, kada je predsednik Tadić posetom Groblju oslobodilaca Beograda zvanično obeležio taj datum. U javnosti je ostalo nedorečeno da li je do nagle promene došlo samoinicijativno, promišljanjem istorijskog nasleđa (što se iz stručnih i javnih debata nije moglo naslutiti), ili pod uticajem političkog i privrednog zbližavanja sa Rusijom, vezanog za podršku oko Kosova i kasnije potpisivanja naftno-gasnog aranžmana sa Gaspromom.

Najzad, obeležavanje 65. godišnjice oslobođenja Beograda 20. oktobra – najpre slavljenog kao dana oslobođenja, a potom prokaženog kao „dana okupacije“ – i dolazak predsednika Medvedeva gotovo da se poklapaju sa krešćendom rada Državne komisije koja se bavi pronalaženjem posmrtnih ostataka generala Dragoljuba Mihailovića, predvodnika četničke, ravnogorske tradicije Drugog svetskog rata (i u koju ulazi niz visokih državnih funkcionera i funkcionera vladajuće DS, Borisa Tadića). U isto vreme u jednoj od ruskih najava naglašeno je da će predsednici Medvedev i Tadić zajedno obeležiti dan kada je „Beograd bio oslobođen

tokom zajedničke vojne operacije oružanih snaga SSSR, Narodno-oslobodilačke armije i partizanskih odreda Jugoslavije i armije Bugarske, protiv nemačko-fašističkih i hrvatskih armija, a takođe i srpskih četnika⁸. Situacija u najmanju ruku krajnje kontradiktorna i složena. Posmatrano iz tog ugla – čini se da je čitav događaj simbolički prilično nekoherentno osmišljen. Ili je samo reč o jednostavnoj političkoj računici?

To isto pitanje se može postaviti i kada je reč o drugom aspektu predviđene posete predsednika Medvedeva – one koja je vezana za „strateško partnerstvo“.

„Strateško partnerstvo“

Formulacija „strateško partnerstvo“ ušla je u političku retoriku srpskih i ruskih vlasti pre oko dve godine i vezivala se za diplomatsku podršku Rusije Srbiji u vezi sa samoproglašenjem nezavisnosti Kosova. Potom je proširen nakon potpisivanja naftno-gasnog sporazuma. (Istina tada su pojedini ruskih energetski analitičari skretali pažnju da se može govoriti pre o „strateškom partnerstvu“ Srbije i Gasproma⁹, nego Srbije i Rusije, što je prilično interesantna teza).

Termin i pogotovo njegova primena nalazi se u zoni takozvane „korisne nejasnoće“, pogotovo kada je reč o njegovoj upotrebi u srpskom diplomatskom vokabularu u protekle dve godine. Srpska strana se nije potrudila da preciznije definiše šta tačno podrazumeva pod „strateškim partnerstvom“ uopšte, i u odnosu sa Rusijom ili pak Kinom¹⁰ konkretno. Korišćenje ovog pojma, kada je reč o ruskoj diplomatiji i politici, podrazumeva međutim mnogo manji prostor „korisne nejasnoće“.

Ruska politika i diplomatija pojam „strateško partnerstvo“ koriste na dva načina. Prvo, da se izrazi deklarativna opredeljenost dve strane za izvesne zajedničke projekte, najčešće kada je reč o „strateškom partnerstvu“ u oblasti energetike, kakav je npr. bio slučaj tokom pregovora predsednika Medvedeva sa vlastima Angole i Nigerije, tokom juna 2009. godine¹¹, kao i najavljene mogućnosti „strateškog partnerstva sa Ukrajinom“, sa NATO paktom, pa čak i Poljskom. Druga upotreba pojma je mnogo konkretnija i podrazumeva potpisivanje različitih vrsta dokumenata „Sporazuma“, „Deklaracija“..., o strateškom partnerstvu (poput na primer „Sporazuma o partnerstvu i saradnji RF i EU“ iz 1994, koji je stupio na snagu 1997¹², Deklaracija o odnosima sa Kinom iz 1996, koja podrazumeva „razvijanje odnosa ravnopravnog i poverljivog partnerstva“¹³, odnosno novijih „Ugovora o strateškom partnerstvu između RF i Arapske republike Egipat“ od 23. juna 2009. godine¹⁴ ili „Deklaracije o razvoju strateškog partnerstva Rusije i Mongolije“, potpisane 25. avgusta 2009. godine¹⁵).

⁸ „Россия и Сербия вместе отметят 65-ю годовщину освобождения Белграда“, Вести. ru, 05 августа 2009 г. (<http://www.vesti.ru/doc.html?id=307721>)

⁹ Денис Кириллов, БАЛКАНСКИЙ УЗЕЛ: Сербия становится стратегическим партнером «Газпрома» в Юго-Западной Европе, Журнал «Газпром», 2009 год, № 1-2 (<http://south-stream.info/fileadmin/pixs/publikacii/1-2.2009.pdf>)

¹⁰ Tadić: Kina strateški partner, Emportal, 18. avgust 2009, Izvor: Fonet (<http://www.emportal.rs/vesti/srbija/96650.html>)

¹¹ Брифинг официального представителя МИД России А.А.Нестеренко, 2 июля 2009 года (http://www.poland.mid.ru/inf_09_60.html); такође и: Артур Блинов, Стратегическое сафари Дмитрия Медведева, Независимая Газета, 24.06.2009 (http://www.ng.ru/politics/2009-06-24/2_safari.html);

¹² Соглашение о партнерстве и сотрудничестве учреждающее партнерство между Российской Федерацией, с одной стороны, и Европейскими сообществами и их государствами-членами, с другой стороны. (подписанное 24 июня 1994 года на острове Корфу (вступило в силу 1 декабря 1997 года)) (версия текста на русском: http://www.delrus.ec.europa.eu/ru/p_330.htm; версия текста на английском: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21997A1128\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21997A1128(01):EN:HTML))

¹³ Совместная китайско-российская декларация (1996 г.) (<http://russian.china.org.cn/russian/273010.htm>)

¹⁴ Документы, подписанные в ходе официального визита в Арабскую Республику Египет, (http://news.kremlin.ru/ref_notes/53); Договор о стратегическом партнёрстве между Российской Федерацией и Арабской Республикой Египет (<http://archive.kremlin.ru/text/docs/2009/06/218351.shtml>)

¹⁵ Российско-монгольские переговоры (<http://news.kremlin.ru/news/5277>)

Međutim ono što je tokom ove dve godine ostajalo uvek otvoreno, i krajnje nedorečeno, jeste pitanje na koji od ova dva diskursa u razumevanju pojma „strateško partnerstvo“ stavljaju akcenat srpska i ruska diplomatija tokom međusobnih pregovora. Da li će se konsekvantna upotreba ovog pojma u međusobnoj komunikaciji završiti potpisivanjem konkretnog dokumenta, sa čitavim nizom odredbi koje obavezuju obe strane.

I najzad, ali svakako ne i na poslednjem mestu, otvara se pitanje do koje mere je ovo konsekvantno pozivanje na „strateško partnerstvo“ sa Rusijom, kompatibilno sa „prvim prioritetom srpske politike – članstvom Srbije u EU“¹⁶. Ono se kod nestrpljivijih analitičara čak pretače u primedbu da je „srpska spoljna politika šizofrena“¹⁷. Ukoliko se pak nešto trezvenije razmotri upotreba pojmova, jasno je da se pojam „strateško partnerstvo“, podjednako kao i formulacija o „ulasku u Srbije u EU, kao prvom prioritetu“ – u javnom govoru i političkoj praksi još uvek više-manje koriste deklarativno.

Naravno, ova dva pravca srpske spoljne politike ne moraju biti isključujući. I generalno posmatrano, pristup srpske politike odnosima sa EU i Rusijom u ključu „ili – ili“ bi zaista bio poguban s obzirom na više faktora¹⁸. Međutim, i bez obzira na to, ukoliko bi u doglednoj perspektivi došlo do konkretnijih koraka ka utvrđivanju strateškog partnerstva i njihovom prerastanju u konkretan dokument – *Deklaraciju, Ugovor, Sporazum...* – njegov sadržaj bi neminovno postavljao određene granice i orijentire u diplomatskom delovanju, pogotovo ukoliko se pojedine tačke tiču konkretizacije vojno-tehničke saradnje (kakav je slučaj u Ugovoru sa Egiptom), odnosno stvaranja zajedničke firme za eksploataciju rude urana (deo Protokola sa Mongolijom).

Pitanje „strateškog partnerstva“, ne samo sa Rusijom, već i sa Kinom – a da je pri tom prvi spoljnopolitički prioritet i dalje ulazak u EU – opet otvara drugi krug pitanja koja se tiču vizije, pretpostavljenog mesta Srbije, nakon ulaska u EU. U tom pogledu u javnosti se veoma često mogu čuti uveravanja da će Srbija biti „prijatelj Rusije (odnosno Kine) u EU“, da će predstavljati politički i pre svega ekonomski „most saradnje EU i Rusije (Kine)“. Takvi stavovi, iako ih odlikuje ambicija koja prerasta u megalomaniju o nekakva „četiri stuba“ srpske spoljne politike, mogu se koristiti jedino u unutrašnjoj politici. Oni nemaju ni najmanje uporišta u realpolitici kako EU, tako i Rusije (i svakako Kine). Prvo, sve zemlje članice EU imaju obavezu poštovanja „krovne spoljne politike“ same EU i veoma je teško, gotovo nemoguće da bi Srbija, kao pretpostavljena buduća članica Unije, mogla da se izbori za koliko-toliko samostalnu poziciju u spoljnoj politici (pogotovo što na ulogu „lidera“ koji bi želeli da određuju generalne pravce politike EU u odnosu prema Rusiji pretenduju kako Poljska, tako i pribaltičke države, no i one bez nekog većeg uspeha). Drugo, kako je ruska diplomatija više puta otvoreno naglašavala, Rusiji nije potreban nikakav posrednik u kontaktu sa EU i ona svoje odnose razvija u direktnim kontaktima sa Briselom i svakom pojedinačnom državom članicom. A kada je reč o Kini, imajući u vidu njene ekonomske potencijale i narastajući značaj u doglednoj perspektivi, teško je razumeti zbog čega bi joj bili potrebni neki specijalni „posrednici“ u kontaktu sa svetom.

Plašim se da je to još jedan pozni odjek mnogih mitova i stereotipa o jugoslovenskoj (srpskoj) diplomatiji i njenim brojnim „uspesima“ tokom Hladnog rata (u tom kontekstu se može razumeti i iznenadno okretanje srpske diplomatije Pokretu nesvrstanih, organizaciji koja već odavno nema nikakav realan sadržaj rada, niti značaj – a sama je početkom 1990-tih iz svojih redova izbacila Jugoslaviju, jednu od tri osnivača pokreta). Realpolitika početka 21. veka

¹⁶ Tadić: „Ulazak u EU naš osnovni cilj“, 30 avgust 2009. god.

(<http://www.predsednik.yu/mwc/default.asp?c=304000&g=20090830102524&lng=cir&hs1=0>)

¹⁷ Spoljna politika Srbije nije šizofrena, Blic Online 29 avgust 2009 (<http://www.blic.rs/politika.php?id=108328>)

¹⁸ M.Jovanović, Dve Rusije: o dva dominantna diskursa Rusije u srpskoj javnosti, ISAC fond: PRACENJE RUSKO - SRPSKIH ODNOSA: III Izveštaj (http://www.isac-fund.org/download/Pracenje_rusko-srpskih_odnosa-3.pdf)

daleko je, čak predaleko od standarda i razmišljanja vremena Hladnog rata. Ona se razvija na drugim osnovama. Zadatak srpske diplomatije trebao bi da bude da te osnove prepozna i da se u njih uklopi.

Rusko-srpsko strateško partnerstvo: sadržina i domašaj

Žarko Petrović*

Uvod

Sa jednim od tri¹⁹, odnosno četiri²⁰, stuba svoje spoljne politike – Ruskom Federacijom, Srbija ima intenzivne odnose od 2007. godine. Najvidljiviji aspekt bilateralnih odnosa, pored gradnje Južnog toka, odnosno celokupne saradnje u energetici, jeste zajednički pogled na pitanje statusa Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije. Ovo pitanje je pokrenulo i druga pitanja značajna sa aspekta međunarodnog prava i međunarodnih odnosa. Na primer, od avgustovske krize u Gruziji 2008. godine, Srbija se nijednom nije pridružila Evropskoj uniji u nenoj poziciji na sednicama Stalnog saveta OEBS-a.²¹ Isto tako, Srbija je glasala protiv rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o pravu izbeglica (interno raseljenih lica) na povratak u Abhaziju.²² Pored toga, Srbija se sa „simpatijama“²³, odnosno „razumevanjem“²⁴ odnosi prema inicijativi ruskog predsednika Medvedeva o zaključenju novog Ugovora o bezbednosti u Evropi. Ove usklađene pozicije govore o tome da postoji jasna koordinacija, razumevanje, pa čak i strategija zajedničkih nastupa na međunarodnom nivou, između vlasti Republike Srbije i Ruske Federacije, kako po pitanju statusa Kosova tako i po drugim međunarodnim pitanjima.²⁵ Ovu intenzivnu političku saradnju svakako treba posmatrati u kontekstu integracija Srbije u njen „prvi stub“ – Evropsku uniju. Na primer, u Izveštaju o napretku za 2008. godinu²⁶, Evropska komisija je jasno rekla da u sprovođenju naftno-gasnog aranžmana sa Rusijom Srbija mora da pazi da se poštuju odredbe Ugovora o energetske zajednici, koji je deo evropskih integracionih procesa Srbije.²⁷ Ovo je jasan signal da Evropa od Srbije očekuje ponašanje u skladu sa pravilima „kluba“ u koji Srbija želi da uđe, odnosno da ona nije protiv saradnje sa Rusijom sve dok je ta saradnja u okviru evropskih pravila.

* **Žarko Petrović**, Mst, je direktor programa Rusije i Zajednice nezavisnih država ISAC Fonda. Godine 2008. i 2009. autor je bio politički savetnik u Misiji OEBS-a u Gruziji (do prestanka aktivnosti te misije). Stavovi izneti u ovom tekstu su isključivo autorovi, zasnovani na javnim podacima, i ne odražavaju stavove Republike Srbije, OEBS-a kao organizacije ili bilo koje druge njene države učesnice;

¹⁹ Evropska unija, Sjedinjene Američke Države i Ruska Federacija čine „tri stuba“ na kojima počiva srpska spoljna politika. Ova tri stuba, i ranije pomenuta u istupanjima srpskih zvaničnika, bili su poslednji put jasno formulisani u obraćanju predsednika Tadića srpskim ambasadorima u januaru 2009. godine. Tadić: „EU najvažniji cilj“ 12. januar 2009, dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=01&dd=12&nav_category=11&version=print

²⁰ Prilikom poslednje posete predsednika Tadića Kini, on je govorio o tome da je i Kina jedan od stubova srpske spoljne politike. Intervju predsednika Republike Srbije Borisa Tadića „Politici“, Tadić: Kina strateški partner Srbije, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Tadic-Kina-strateshki-partner-Srbije.lt.html>

²¹ EU ima zajednički stav u vezi sa pitanjima gruzijsko-ruskog sukoba u avgustu 2008. godine, i predsedavajuća država EU iznosi taj stav na sednicama Stalnog saveta OEBS-a u Beču. Susedi Srbije, Crna Gora i Makedonija, redovno se pridružuju stavu EU.

²² Rezolucija Generalne skupštine UN GA/10708, 15. maj 2008, dostupno na: <http://www.un.org/News/Press/docs//2008/ga10708.doc.htm>

²³ Intervju stalnog predstavnika Rusije u OEBS-u, V.I. Voronkova, Rosijskaja gazeta, 20. avgust 2008, dostupno na: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/62547841B1A28DDCC32574AB0055AC1B?OpenDocument

²⁴ Stenogram izjava i odgovora na pitanja medija Ministra spoljnih poslova Rusije S.V. Lavrova na zajedničkoj pres konferenciji o rezultatima pregovora s ministrom spoljnih poslova Srbije, V. Jeremićem, Moskva 20. februara 2009. godine. (Stenogramma vystupleniya i otvetov na voprosy SMI Ministra inostrannykh del Rossii S.V. Lavrova na sovmestnoy press-konferencii po itogam peregovorov s Ministrom inostrannykh del Serbii V. Jeremićem, Moskva, 20 fevralja 2009 goda), dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/B38351266782BAE6C32575670037ABC8

²⁵ Video konferencije za štampu ministara Lavrova i Jeremića, gde je ministar Jeremić govorio o ovoj strategiji, dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/clndr?OpenView&query=21.2.2009&Lang=%D0%D3%D1%D1%CA%C8%C9

²⁶ Brussels, 05.11.2008, SEC(2008) 2698 final, dostupan na:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf

²⁷ Ugovor je potpisan 25. oktobra 2005. godine u Atini, ratifikovan je od strane nadležnog organa RS 19. jula 2006. godine, a stupio je na snagu 1. jula 2006. godine. Službeni glasnik RS, broj 62/2006 od 19/07/2006

Opšti zaključak je da je ovaj „ruski stub“ srpske spoljne politike sve jači. Iako se njegova čvrstoća još uvek ne može uporediti sa čvrstoćom stuba koji se zove Evropska unija, s obzirom na to da, prema podacima Republičkog statističkog zavoda Srbije, više od polovine ukupne spoljnotrgovinske robne razmene Srbije otpada na EU²⁸, on dobija i na snazi i na značaju. Naime, od 2004. godine naovamo vrednost trgovinske razmene sa Rusijom je u konstantnom porastu. Srbija najviše uvozi iz Rusije, u vrednosti od gotovo milijardu dolara godišnje, i to su uglavnom rezultati uvoza energenata. Sa druge strane, u Rusiju izvozi uglavnom lekove, poluproizvode i nešto hrane.²⁹

U ovom pregledu biće analizirana pitanja vezana za rusku podršku Srbiji u vezi sa pitanjem statusa Kosova i povratnu spregu koju Rusija očekuje od Srbije na političkom i ekonomskom planu.

Pregled se neće baviti ekonomskim pitanjima posebno, ali će ih dotaći kako bi ukazao na njihov značaj u sklopu političkih odnosa. Osnovna teza je da je politička saradnja, odnosno „strateško partnerstvo“ između Rusije i Srbije, onako kako je postavljeno, za Srbiju nepovoljno, jer ne uzima u dovoljnoj meri u obzir prioritete evropskih integracija Srbije. Pored toga, politika Srbije prema Rusiji, postavljena na ovaj način pre svega zbog ruske podrške statusu Kosova, mora da uzme u obzir činjenicu da ruska podrška u vezi sa pitanjem statusa Kosova nema odlučujući uticaj na rešenje ovog pitanja. Takođe, činjenica da Rusija ima različit stav u odnosu na gruzijske provincije, od onog koji ona ima u vezi sa Kosovom, baca senku na politiku podrške principu teritorijalnog integriteta i suvereniteta Srbije. Usled toga, može se reći da bi, u okviru spoljno-političkih prioriteta Srbije, integracija u EU trebalo da ima centralno mesto, dok je saradnja sa Rusijom bilateralno pitanje, koje integraciju ne bi smelo da ugrožava ni u jednom trenutku. Prava mera saradnje između Srbije i Rusije je „praktična – dvostrana saradnja“³⁰, koja ne sme da ugrozi evropsku perspektivu Srbije. Ovaj pregled nema, međutim, nameru da sugeriše da postoji plan Rusije da omete evropske integracije Srbije, niti da sugeriše da je bilo koja analizirana akcija Rusije nelegitimna sa stanovišta ruskih interesa – onakvih kakve ih vidi samo rusko rukovodstvo. Naprotiv, pregled teži da pokaže da je odgovornost na srpskom rukovodstvu da ruske inicijative, one koje oslikavaju ruske interese, treba prihvatati samo ukoliko one ne štete evropskim integracijama Srbije.

Kvalitativni pomak u rusko-srpskim odnosima početkom 2009. godine

Često se ističe da je kvalitativni pomak u bilateralnim odnosima između dve zemlje nastao kada je 25. januara 2008. godine u Moskvi potpisan Sporazum između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o saradnji u oblasti naftne i gasne privrede. Srpska strana je, međutim, ratifikovala ovaj sporazum tek 10. septembra 2008. godine, zakonom koji je na snagu stupio osam dana kasnije. Ovaj sporazum je svoj život započeo tek prilikom posete predsednika Tadića Moskvi u decembru 2008. godine.

Strateško partnerstvo u energetskej sferi, koje je najavljeno u januaru 2008. prilikom potpisivanja sporazuma, u julu iste godine, prilikom posete ministra Vuka Jeremića Moskvi, vratilo se u „praktičnu dvostranu saradnju“.³¹ To bi se možda moglo pripisati ruskim nedoumicama u vezi sa zastojem u ratifikaciji Naftno-gasnog sporazuma iz januara 2008.

²⁸ Republički zavod za statistiku, podaci dostupni na: <http://webbrzs.stat.gov.rs/axd/index1.php?SifraVesti=356&Link=>

²⁹ ibid <http://webbrzs.stat.gov.rs/axd/spoljna/index1.php>

³⁰ Intervju Zvaničnog predstavnika ruskog Ministarstva spoljnih poslova Andreja Nesterenko u vezi sa predstojećom posetom ministra spoljnih poslova Srbije V. Jeremića, 16 jul 2008, na ruskom dostupno na:

http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/6319B2237D5B4F40C325748800295D18?OpenDocument

³¹ ibid

godine. Sastanak Borisa Tadića i Sergeja Lavrova u Njujorku, pred zasedanje Generalne skupštine UN u septembru 2008, i ruska aktivna podrška izglasavanju rezolucije ovog tela, kojom se traži savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde u vezi sa jednostranim proglašenjem nezavisnosti Kosova, ipak su unapredili ovu saradnju. Prilikom decembarske posete predsednika Tadića Moskvi oba predsednika su javno, pred svoj sastanak, pomenula «strateške odnose» između Srbije i Rusije.³² Posle ove posete postalo je jasno da vlasti Srbije imaju ozbiljne namere u pogledu naftno-gasnog aranžmana i da su „tvrde“ po pitanju nepristanka na promenu statusa Kosova. Ovom posetom je, dakle, zaista utrt put strateškim odnosima između dve zemlje, ali tek pošto su oba ova pitanja jasno utvrđena i zacrtana u odnosima između dve zemlje.

Prilikom posete ministra spoljnih poslova Vuka Jeremića Rusiji, 20. februara 2009, ministar spoljnih poslova Rusije Sergej Lavrov je na konferenciji za štampu posle razgovora opisao stanje odnosa između Srbije i Rusije kao obostranu *zainteresovanost za građenje strateškog partnerstva*. Pre Jeremićeve posete Moskvi, 19. februara 2009, zvanični predstavnik Ministarstva spoljnih poslova Rusije Andrej Nesterenko rekao je da je radna poseta u skladu sa dogovorom o produženju intenzivnih rusko-srpskih kontakata na visokom političkom nivou u cilju razvoja projekata dvostrane saradnje, *koordinacije pristupa i diplomatskih napora u međunarodnim problemima*.³³ Ovi su, prema Nesterenku, *upravljeni na pravljenje strateškog partnerstva*. Ruska podrška srpskoj politici u vezi sa pitanjem statusa Kosova i strategija zajedničkih nastupa na međunarodnom planu podrazumevaju i zajedničke nastupe u vezi i sa drugim pitanjima na međunarodnom planu. Na primer, prilikom posete ministra Jeremića Moskvi, 20. februara 2009, ministar Lavrov se zahvalio srpskom kolegi na *zainteresovanom pristupu Srbije ruskoj inicijativi o zaključenju novog Ugovora o bezbednosti u Evropi*.³⁴ Prilikom njihovog razgovora na neformalnom Ministarskom savetu na Krfu, potvrđena je obostrana spremnost Rusije i Srbije ka tesnoj koordinaciji napora po ključnim međunarodnim pitanjima, uključujući problem Kosova.³⁵

Međutim, pre prolećne posete ministra Jeremića, ruski zvaničnici i kada su govorili o strateškom partnerstvu između Rusije i Srbije, govorili su o strateškom partnerstvu u energetske sferi (istina, koristeći nekoliko različitih termina). Pitanje je, dakle, šta je to što je *strateško partnerstvo u gorivno-energetskoj sferi*³⁶ pretvorilo u *strateško partnerstvo* između Rusije i Srbije? U izjavama ruskih zvaničnika prilikom ove radne posete srpskog ministra nije više bilo prethodnog kvalifikativa „strateškog partnerstva u energetici“, koji je određivao stanje odnosa između Srbije i Rusije do tada. Taj kvalifikativ je postojao i tokom razgovora između Lavrova i Jeremića na Ministarskom savetu u Helsinkiju³⁷ i prilikom prethodnih kontakata između ruskih i srpskih zvaničnika.³⁸ Na posletku, poseta predsednika Medvedeva

³² Početak sastanka s predsednikom Srbije Tadićem, 24. decembra 2008. godine, na ruskom jeziku dostupno na <http://www.kremlin.ru/text/appears/2008/12/210958.shtml>

³³ Intervju zvaničnog predstavnika ruskog Ministarstva spoljnih poslova Andreja Nesterenka u vezi sa predstojećom posetom ministra spoljnih poslova Srbije V. Jeremića, 19. februara 2009. godine, na ruskom jeziku dostupno na http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/342FA6A377E5EA48C3257562004EDC0A?OpenDocument

³⁴ Stenogram izjava i odgovora na pitanja medija ministra spoljnih poslova Rusije, Sergeja Lavrova, na zajedničkoj konferenciji za štampu sa ministrom spoljnih poslova Srbije, Vukom Jeremićem, na ruskom dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/B38351266782BAE6C32575670037ABC8

³⁵ O razgovoru ministara Lavrova i Jeremića na Krfu, 29. juna 2009. godine na ruskom dostupno na: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/4E76296504640C9AC32575E4004E07F9?OpenDocument

³⁶ Predsednik Rusije Vladimir Putin, prilikom potpisivanja Naftno-gasnog sporazuma 25. januara 2008. godine, dostupno na ruskom jeziku: http://www.kremlin.ru/appears/2008/01/25/2006_type63377type63380_158116.shtml

³⁷ Razgovor između Lavrova i Jeremića u Helsinkiju, dostupno na ruskom jeziku na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/B1C55C0EC386A565C32575150068BCC6

³⁸ Lavrov – Tadić, 25. septembra 2008. godine u Njujorku na zasedanju GS UN, O sastanku ministra Lavrova sa Tadićem, dostupno na ruskom jeziku na: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/7CE4EDBF6A43E661C32574CF002059C3?OpenDocument ()

Srbiji, najavljena za 20. oktobar 2009. kao prvorazredan politički događaj, takođe je usmerena na to da se *utvrde orijentiri za dalje učvršćivanje strateškog partnerstva*.³⁹

Odnosi između Rusije i Srbije su se u 2009. intenzivirali i podigli na nivo na kojem nisu bili decenijama. Kontakti i saradnja postoje u privredi, ekonomiji i u vojno-političkoj sferi. Potpisivanjem sporazuma o izgradnji srpskog dela gasovoda „Južni tok“ i prodajom NIS-a, te planovima za izgradnju i osavremenjivanje podzemnog skladišta gasa „Banatski dvor“, uz sve ocene da je reč o političkim dogovorima, ova saradnja je uobličena na način da oslika ne samo srpske interese u vezi sa Kosovom, već i mnoge ruske interese. Istovremeno, drugi primeri takođe govore u prilog ovoj oceni. Lista proizvoda na koje se ne plaća ili se plaća manja carina u Ugovoru o slobodnoj trgovini je proširena.⁴⁰ Pored Moskovske banke očekuje se ulazak većih ruskih banaka u Srbiju, kao što je Gazprom banka, što će olakšati uslove za širenje ruskog biznisa u Srbiji. Srbija je od Rusije zatražila kredit od milijardu američkih dolara, koji se razmatra, a za koji se smatra da će biti odobren.⁴¹ Pored toga, posle dugogodišnjeg odlaganja, trebalo bi da počne remont Hidroelektrane Đerdap I, koji bi trebalo da sprovede ruska kompanija *Silovije Mašini*. Od aprila 2009. godine ruski inženjeri rade na uklanjanju bombi zaostalih iz vremena NATO bombardovanja.⁴² Takođe, sprovodi se remont oružja i vojne opreme Vojske Srbije, koja je uglavnom ruskog porekla.

Nameće se zaključak da Rusi nisu do kraja 2008. i ratifikacije Naftno-gasnog sporazuma govorili o strateškom partnerstvu na isti način na koji su to počeli da čine posle ratifikacije. Takođe, niz prethodno spomenutih promena je usledio tek pošto su Srbija i Rusija utvrdile osnove svog strateškog partnerstva, koji nisu mogli da budu samo trgovina, investicije i saradnja po pitanju statusa Kosova, jer je to nešto što interesuje pre svega Srbiju. Potrebno je bilo naći u osnovi za strateško partnerstvo i ono za šta je Rusija zainteresovana. Rusija je jasno rekla da to uključuje i saradnju u naftno-gasnoj sferi, pod uslovima koji su na kraju i dogovoreni, i saradnju na međunarodnom polju.⁴³ Od tog vremena se zaista može govoriti o strateškom partnerstvu.

Trenutno se, dakle, mogu izdvojiti tri odrednice strateškog partnerstva između Rusije i Srbije: (1) ruska podrška srpskoj politici u vezi sa statusom Kosova; (2) koordinacija stavova dveju država u odnosu na druga međunarodna pitanja; (3) nesmetana realizacija strateških ekonomskih projekata kao što je projekat *Južni tok* i celokupni naftno-gasni aranžman između Rusije i Srbije.

³⁹ Telefonski razgovor između predsednika Medvedeva i Tadića, dostupno na ruskom jeziku na:

http://www.kremlin.ru/sdocs/news.shtml?day=5&month=08&year=2009&Submit.x=3&Submit.y=6&value_from=&value_to=&date=&stype=&dayRequired=no&day_enable=true#

⁴⁰ Ratifikovan Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 1/2001. U skladu sa članom 4. stav 2. Sporazuma između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Ruske Federacije o slobodnoj trgovini između Savezne Republike Jugoslavije i Ruske Federacije, kojim je predviđeno da će strane ugovornice svake godine usaglašavati izuzetke iz režima predviđenog u članu 1 ovog sporazuma, koji će se primenjivati na osnovu bilateralnih protokola, koje potpisuju strane ugovornice u skladu sa zakonodavstvom svojih država, na sedmom zasjedanju Radne grupe za unapređenje trgovinsko - ekonomske saradnje i usavršavanje mehanizama trgovine između Republike Srbije i Ruske Federacije, dana 3. aprila 2009. godine u Beogradu je potpisan Protokol o izuzecima iz režima slobodne trgovine, za koji nije pravno jasno da li podleže novoj ratifikaciji ili će se primenjivati direktno na osnovu potpisa članova Radne grupe.

⁴¹ Ambasador Rusije u Srbiji Aleksandar Konuzin, dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=08&dd=06&nav_category=11&nav_id=375064

⁴² Prema podacima ruskog Ministarstva za vanredne situacije, od 6. aprila do 12. avgusta specijalisti iz Centra za spasilačke operacije sa posebnim rizikom ovog ministarstva, ispitano je 539 413m² teritorije, a planira se rad na još 418 000. Nađeno je 177 eksplozivnih naprava, Dostupno na ruskom jeziku na: http://www.mchs.gov.ru/portal_news/detail.php?ID=22992

⁴³ Još prilikom posete Beogradu, 9. oktobra 2007, Aleksej Miler, prvi čovek Gazproma, rekao je da su „sve naše poslovne saradnje deo jednog složenog projekta, tj. naše učešće u privatizaciji NIS-a smatramo delom strateške saradnje sa Srbijom“. „Vreme“, 18. oktobar 2007.

Pitanje statusa Kosova: ruska pozicija

Od početka razgovora o statusu Kosova, Rusija je bila na stanovištu da se rešenje mora naći uz saglasnost obe strane, bez „veštačkih rokova“.⁴⁴ Proglašenje nezavisnosti je usledilo kada je postalo jasno da Rusija neće popustiti i da samostalnost Kosova neće dobiti verifikaciju u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija. Kremlj je uvek isticao podršku politici Srbije u odbrani principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta. Ova podrška je, međutim, u Srbiji često bila tumačena kao podrška i odbrana Srbije, što nikada nije bila namera ruskih zvaničnika. Ruska pozicija po pitanju statusa Kosova je precizna: Rusija brani princip suvereniteta i teritorijalnog integriteta, a ne Srbiju kao državu. U odbrani principa, Rusija podržava sadašnju srpsku politiku u odnosu na status Kosova, ali ne vrši odbranu Srbije. Bilo bi teško zamisliti situaciju u kojoj bi Rusija pružila bilo kakvu političku ili vojnu pomoć ukoliko bi Srbija pokušala da svoj teritorijalni integritet na Kosovu brani vojno, ili da ga brani na intenzivnijem političkom nivou (na primer, ekonomskim sankcijama u odnosu na Kosovo).

Rusija je još sredinom 2003. godine povukla svoje trupe sa Kosova, uz obrazloženje da bi dalje prisustvo vojnika samo bilo opravdanje za razvoj koji se kreće u pravcu koji Rusija smatra pogrešnim.⁴⁵ Ovaj stav je Rusiju oslobodio odgovornosti da praktično bude uključena u pitanja vezana za status Kosova i život manjina, a smanjio Rusiji troškove te operacije. Rusija se povukla na nivo rasprave o principima u međunarodnim telima i bilateralnim i multilateralnim forumima. Ovaj potez je učinjen još pre nego što je formulisana politika u vezi sa opcijama za budući status Kosova i pre nego što je utvrđen okvir za nezavisnost Kosova, što je usledilo posle nasilja 17. marta 2004. godine. Tada je, naime, izmenjen dotadašnji pristup *standardi pre statusa* u pravac koji je od tog pristupa napravio više slogan nego politiku.⁴⁶

Ipak, Rusija je zadržala kancelariju u Prištini i aktivnu saradnju sa UNMIK-om, kao i nekoliko policajaca koji su radili u sastavu UNMIK policije. Takođe, Rusija je bila uključena u konsultacije u vezi sa konačnim statusom Kosova. Međutim, njen stav da se strane moraju dogovoriti bez rokova nije naišao na podršku među državama transatlantske zajednice, pre svega u Vašingtonu. Od početka utvrđivanja nezavisnosti Kosova, Rusija je davala određenu diplomatsku podršku Srbiji, koja je vremenom rasla, što je i dovelo do odlaganja proglašenja nezavisnosti za neko kratko vreme. Ruska pozicija je sve vreme bila tumačena neophodnošću uvažavanja međunarodnog prava, Helsinškog završnog akta iz 1975. i principima suvereniteta i teritorijalnog integriteta.

Međutim, Rusija je do avgusta 2008. prikriveno, a od tada i otvoreno, imala potpuno obrnuti pristup u slučajevima gruzijskih provincija, Abhazije i Južne Osetije. Naime, posle vojne intervencije 8 – 12. avgusta i poraza gruzijskih snaga koje su ušle u Južnu Osetiju, kao i njihovog izbacivanja iz Kodorskog klanca u Abhaziji, Rusija je 26. avgusta 2008. priznala ove dve gruzijske oblasti kao nezavisne države. Čineći to, Rusija je istakla da je Gruzija počinila zločin verolomnim napadom na Chinvali,⁴⁷ čime je sama okončala svoj teritorijalni integritet.⁴⁸ Pored toga, Gruzija je napala Južnu Osetiju dok su trajali pregovori pod

⁴⁴ Russia opposes artificial deadlines for Kosovo settlement, Ria Novosti 17:2521/06/2007. Dostupno na: <http://en.rian.ru/russia/20070621/67606516.html>

⁴⁵ Izjave za štampu i odgovori na pitanja o rezultatima sastanka s predsednikom Vlade Srbije, Vojislavom Koštunicom. Tekst na ruskom dostupan na: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2004/06/65300.shtml>

⁴⁶ Izveštaj Kai Eide-a, Sveukupni pregled situacije na Kosovu. Dostupan na: <http://www.ico-kos.org/?id=6>

⁴⁷ Istupanje ambasadora D.E. Tarabina, po posebnim zadacima Ministarstva spoljnih poslova Rusije, na zasedanju prve radne sesije EKOB OEBS, 23. jun 2009. godine „Pristupi i rad OEBS u oblasti ranog upozoravanja, sprečavanja i regulisanja konflikata, kriznog regulisanja i postkonfliktnoj rehabilitaciji, Beč, 23. juna 2009. godine na ruskom dostupno na: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/CE6A9D086155121CC32575E00055A9EA?OpenDocument

⁴⁸ Vidi takođe Objavu Ministarstva spoljnih poslova Rusije, od 25. avgusta 2009. Godine, na ruskom dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/4107A0E2642142ABC325761D0022E2AA

međunarodnim okriljem (za razliku od Srbije). Ruski argumenti za priznanje ovih dveju provincija jesu da je to način da se obezbedi sigurnost ovih „republika“. Takođe, mnogi argumenti Rusije u prilog nezavisnosti Abhazije i Južne Osetije, *mutatis mutandis*, argumenti su država transatlantske zajednice u slučaju Kosova, što je jedna vrsta odgovora Rusije na ignorisanje u slučaju Kosova. Suočena sa optužbama da je nedosledna u svojem tumačenju i primeni međunarodnog prava, s obzirom na to da je po pitanju Kosova imala sasvim drugačiji stav, Rusija je formulisala da je *tačno* da se slučajevi Kosova i Abhazije i Južne Osetije ne mogu uporediti, jer Srbija nije napala Kosovo kao Gruzija Južnu Osetiju, te je slučaj Južne Osetije *sui generis*, a ne slučaj Kosova.⁴⁹ Rečima predsednika Medvedeva:

*Naše kolege su mi govorile više nego jednom da je slučaj Kosova jedinstven slučaj, kao što pravници kažu casus sui generis. U redu, ako je taj slučaj jedinstven, onda je i ovaj slučaj [Gruzije] takođe jedinstven.*⁵⁰

Dva različita slučaja ili dva standarda za iste slučajeve: Kosovo i gruzijske provincije Abhazija i Južna Osetija

Rusko rukovodstvo je sve vreme pravilo paralele između slučaja Kosova i odmetnutih gruzijskih provincija. Za Rusiju, pitanje statusa Kosova i jednostrano proglašenje nezavisnosti priznato od većine članica transatlantske zajednice bilo je *presedan*, koji važi i za Abhaziju i Južnu Osetiju. Mnoge države post-sovjetskog prostora, kao što su Ukrajina, Azerbejdžan, Gruzija, Moldavija, zemlje Centralne Azije, ne pomišljaju da priznaju Kosovo, ali ni Južnu Osetiju ili Abhaziju. Ovakav stav je suprotan nastojanjima transatlantske zajednice da dokaže da je slučaj Kosovo *sui generis*, jedinstven, koji se ne može primeniti na druge konflikte.⁵¹ Upravo je ovaj stav, tretiranja Kosova kao *sui generis* slučaja, odnosno zanemarivanje stava Rusije u poslednjih desetak godina u odnosu na Kosovo, ono što je motivisalo Rusiju da stvori novi *sui generis* slučaj u Abhaziji i Južnoj Osetiji.

Odbijanje Rusije da prizna Kosovo i diplomatska i politička podrška Srbiji, uz istovremenu diplomatsku, političku, ekonomsku podršku gruzijskim provincijama čije je većinsko stanovništvo, poput kosovskih Albanaca, posle oružanih sukoba tražilo nezavisnost od Gruzije, postavlja pitanja konzistentnosti ruske politike u odnosu na etničke konflikte. Ukoliko se uporede slike iz ove dve provincije, dobiće se pomešan rezultat. I pored toga što postoji niz sličnosti između njih i Kosova, na koje se Rusija poziva, postoji i niz razlika, na koje se opet pozivaju zapadne zemlje. Na kraju ostaje malo suštine, izuzev toga da su realni interesi prevladali nad principima i pravom.

Međutim, potrebno je uporediti i interese, kako transatlantske zajednice za priznanje nezavisnosti Kosova, tako i Rusije za priznanje Abhazije i Južne Osetije. Samo tada će se dobiti potpuna slika razvoja i rezultata ovih događaja koji su obeležili početak 21. veka.

Rat u Abhaziji 1992 – 1993. godine je, prema podacima Međunarodne krizne grupe, odneo oko osam hiljada života.⁵² Završen je 1994. godine Moskovskim ugovorom, koji je uspostavio razdvajanje zaraćenih strana i politički format za pregovore. Od 1994. godine počeli su

⁴⁹ Sergej Lavrov, Licem u lice sa Amerikom: Između nekonfrontacije i konvergencije, Žurnal „Profil“, br. 38, oktobar 2008, na ruskom jeziku dostupna na:

http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/B3C8684DEA14B242C32574E1002FD07B?OpenDocument

⁵⁰ Medvedev brani rešenje o dve republike (Медведев отстаивает решение о двух республиках),

http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/russia/newsid_7583000/7583005.stm

⁵¹ Vidi Bruno Coppieters, The Recognition of Kosovo: Exceptional but not Unique, Readings in European Security, Centre for European Policy Studies, International Institute for Security Studies, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces & Geneva Centre for Security Policy, 2009.

⁵² Izveštaj „Abhazija danas“, dostupan na: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4377&l=1>

pregovori pod pokroviteljstvom UN-a, koji su trajali do maja 2009. godine, kada su se završili potpunim neuspahom i kada se Misija Odeljenja za mirovne operacije UN u Abhaziji, Gruziji, završila njenim povlačenjem. Iako i dalje postoji pregovorni format, kroz takozvani “Ženevski proces“, između Gruzije, Rusije, Abhazije i Južne Osetije, koji se bavi bezbednošću i povratkom raseljenih lica, Ujedinjene nacije više nemaju misiju na terenu. Od samog početka Rusija je imala mirovni kontigent u takozvanoj zoni konflikta između Abhazije i Gruzije, koji je bio pod mandatom mirovnih operacija Zajednice nezavisnih država (ZND) i koji su podržavale Ujedinjene nacije. Do 2007. godine Abhazija je bila potpuno integrisana u ekonomski sistem Rusije i od nje zavisna. Rusija je počela da deli svoje pasoše stanovnicima Abhazije i, do 2007. godine, gotovo svi stanovnici negruzinske nacionalnosti . dobili su ruske pasoše. Rusija se dva meseca posle proglašenja nezavisnosti Kosova, 6 marta 2008. godine, i zvanično povukla iz sankcija koje su ZND uspostavile nad Abhazijom 1996. i uspostavila formalne veze između Rusije i de fakto vlasti Abhazije (i Južne Osetije)⁵³. Istovremeno, valja napomenuti da je Abhazija sve vreme uživala podršku neformalnih krugova u Rusiji, ali i zvaničnih, kao što je bila politička i ekonomska podrška grada Moskve pod vođstvom dugogodišnjeg gradonačelnika Jurija Lužkova. Rusija je, na primer, gotovo sve vreme isplaćivala penzije stanovnicima Abhazije. Ove činjenice su uticale na to da Gruzija, ali i neke zemlje transatlantske zajednice, od 2004. godine ne smatraju Rusiju za poštenog posrednika, već za stranu u konfliktu.

U sukobima u Abhaziji raseljeno je, prema podacima Međunarodne krizne grupe, oko 239000 stanovnika Abhazije, mahom Gruzina, koji su do sukoba činili etničku većinu u toj autonomnoj regiji i ukupno oko 46% svih stanovnika Abhazije. De fakto vlasti u Abhaziji su 1999. godine dozvolile ograničeni povratak Gruzina u Galsku regiju, na granici sa Gruzijom (oko 45 000–50 000 ljudi), ali su sve vreme ostali na stanovištu da se većini Gruzina ne može dozvoliti povratak, *jer bi se ratna katastrofa iz 1992. godine ponovila*⁵⁴. Priznanje Abhazije desilo se uprkos činjenici da je više od polovine stanovništva bilo izgnano iz Abhazije (46% Gruzina i još nekoliko procenata pripadnika drugih nacionalnosti, koji su odmah po izbijanju prvog sukoba izbegli).

Događaji u Južnoj Osetiji nisu se suštinski razlikovali od događaja u Abhaziji. Sukob 1991–1992. godine ostavio je, doduše, manje žrtve – oko 1000 ubijenih. Međunarodni okvir za pregovore od 1993. godine bio je pod okriljem Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju. U okviru takozvane Zajedničke kontrolne komisije, tela sastavljenog od predstavnika Ruske Federacije, Gruzije, vlasti Južne Osetije i vlasti Severne Osetije, nikakvog suštinskog pomaka u pregovorima nije bilo za sve vreme „zamrznutosti“ ovog konflikta. Ruska Federacija je i u ovom kraju imala svoje trupe, takođe pod okriljem mandata ZND.

Kada su propali svi pokušaji gruzijskih vlasti da promene pregovorni format u kojem je Rusija dominirala i u kojem nije bilo perspektive dobijanja rezultata u korist teritorijalnog integriteta Gruzije⁵⁵, predsednik Saakašvili se odlučio na vojnu akciju. Vojna akcija završila se neuspahom, uz velika pitanja koja se tiču vođenja rata na svim stranama, a pogotovo na strani trupa koje su pripadale neformalnim vlastima Južne Osetije. Sukob se završio posredovanjem francuskog predsednika Sarkozija i dogovorom o principima obustave vatre i početka novog pregovornog procesa. Ovi principi nikada nisu potpisani u istovetnoj varijanti od strane Rusije i Gruzije, ali su na terenu imali praktičan efekat zaustavljanja sukoba i

⁵³ Izjava za medije ruskog Ministarstva spoljnih poslova:

http://www.in.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/79C58F476CAEC4E8C32574040058934C?OpenDocument

⁵⁴ Iintervju De fakto predsednika Abhazije Sergeja Bagapša. Dostupno na ruskom na:

<http://www.apsny.ru/apsnynews/apsnynews.php?mode=more&more=13626>

⁵⁵ Gruzija se od prve polovine 2007. zalagala za promenu pregovornog formata po principu 2+2+2, OEBS i EU + Rusija i Gruzija + vlasti Južne Osetije i paralelne Privremene uprave Južne Osetije lojalne vladi u Tbilisiju.

ruskog napredovanja unutar Gruzije. Do 10. oktobra 2008. godine ruske snage su se povukle iz gotovo svih delova Gruzije van Južne Osetije. I u ovom slučaju, gruzinsko stanovništvo je potpuno proterano iz Južne Osetije, a njihova imovina je mahom uništena⁵⁶.

Bez obzira na to da li će se slučajevi Kosova, Abhazije i Južne Osetije smatrati za precedent ili ne, činjenica je da između ovih slučajeva postoje kako velike sličnosti, tako i ogromne razlike. U oba konflikta Rusija je do avgusta 2008. godine podržavala princip teritorijalne celovitosti Gruzije i glasala za svaku rezoluciju Saveta bezbednosti UN i svako rešenje Stalnog saveta OEBS-a koji su tu celovitost potvrđivali. U praksi je Rusija pomagala stanovnike ovih dveju gruzijskih rejona, prvenstveno davanjem državljanstva Ruske Federacije, što je anuliralo bilo kakvu potrebu ovih ljudi da budu deo Gruzije ili idu u Tbilisi. Rusija je davala i praktičnu podršku u vidu novca, trgovine, otvorenih i poluotvorenih granica i slično. Ovaj dvostruki kolosek Rusija je pravdala humanitarnim razlozima i potrebom da se pomogne stanovnicima ovih regija, koje je tvrdoglava politika Tbilisija stavljala u neizdrživ položaj.

Oba ova konflikta u Gruziji treba posmatrati u kontekstu potrebe Rusije da zadrži svoj uticaj na Južnom Kavkazu. Stremljenjem i eventualnim ulaskom Gruzije u NATO, ruske vojne snage u Jermeniji bi ostale izolovane. Osim toga, alternativni putevi za prevoz energenata, nafte i gasa iz Prikaspijskog regiona i iz Centralne Azije, postali bi otvoreni i slobodni od mogućeg ruskog uticaja. Posle sukoba iz avgusta 2008. godine i jednodušne podrške Gruziji, koju su u manjoj ili većoj meri dale države transatlantske zajednice, Gruzija je jasno stavila do znanja da će se povući iz ZND, čime bi nestao mandat ruskih snaga u Abhaziji i Južnoj Osetiji. Rusija se odlučila na priznanje nezavisnosti delimično i zbog toga što je, usled pomenutih realpolitičkih argumenata, bilo potrebno sačuvati tamo prisustvo vojske, a time i uticaj u ovim regijama. Od tada ruski vojnici u ovim dvema oblastima borave na osnovu sporazuma koji je Rusija zaključila sa njima po priznanju njihove nezavisnosti. Interesi Rusije su, dakle, jasno prevladali nad principijelnim interesom čuvanja i zaštite teritorijalnog integriteta svake zemlje.

Posle priznanja nezavisnosti Kosova, autonomne oblasti suverene zemlje, Rusija je zauzela stanovište da je pojam državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta sada sasvim relativizovan. Pri tom se ispoljila bojazan da bi slabljenje načela suvereniteta moglo negativno da se odrazi na teritorijalnu celovitost Rusije, imajući u vidu probleme na Severnom Kavkazu.⁵⁷ Zbog toga, u ruskoj percepciji međunarodnih odnosa jedina opcija bila je demonstracija sile. Ovo je, između ostalog, i jedan od glavnih razloga zbog čega se Rusija tako intenzivno protivi širenju NATO pakta, koji doživljava ne direktno kao vojnu pretnju, koliko kao nešto što politički itekako sužava opcije, uključujući i opciju sile, u slučaju nestabilnih severnokavkaskih republika Čečenije, Ingušetije, Dagestana, pa i drugih republika. U njima postoje nasilni elementi, pa i teroristi, koji zagovaraju nezavisnost od Rusije, a NATO na nestabilnom delu ruskih granica ipak je nešto sasvim drugačije od NATO-a na, za Rusiju stabilnim, baltičkim granicama.

Ruski odgovor na priznanje nezavisnosti Kosova, promišljen i konzistentan do avgusta 2008. godine, do kada je Rusija imala jaku principijelnu poziciju zasnovanu na međunarodnom pravu i praksi, relativizovana je promenom politike Kremlja. Njeno *moralno visoko mesto* je poljuljano a, samim tim, i njena mogućnost da utiče na bilo koga i ubeđuje u potrebu poštovanja principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta Srbije u odnosu na slučaj Kosova.

⁵⁶ Podrobne informacije o događajima se mogu naći na sajtu Human Rights Watch-a: <http://www.hrw.org/en/europecentral-asia/georgia>, i Amnesty International-a <http://www.amnesty.org/en/region/georgia>

⁵⁷ Za informacije o situaciji i sukobu na Severnom Kavkazu vidi: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/139142>, takođe, Gregory Shvedov, Caucasus – Confrontation or Cooperation, Prvi izveštaj u okviru projekta praćenje rusko – srpskih odnosa, <http://www.isac-fund.org/publishing.php#analysis>

Čak i najbliži ruski partneri u Šangajskoj organizaciji za saradnju i Organizaciji ugovora o kolektivnoj bezbednosti, koje uključuju neke od najbližih ruskih saveznica, kao što su Belorusija, Kazahstan, Kirgistan i Jermenija, nisu sledili putem Rusije i nisu priznali Abhaziju i Južnu Osetiju. Godinu dana posle avgustovskih događaja, samostalnost tih provincija nije priznao niko izuzev Nikaragve, mada sa neizvesnim unutrašnjim posledicama za ovu zemlju.

Učinak i posledice

Uprkos najavi Vašingtona da želi da «resetuje» odnose sa Rusijom i zamrzavanju perspektive članstva Gruzije i Ukrajine u NATO, pitanje Kosova, Južne Osetije i Abhazije tamo je gde je i bilo, bez ikakve perspektive za promenu. U suštini, Rusija je, sledeći realpolitik principe, intervencijom u Gruziji povukla neke „crvene linije“, sprečila integraciju Gruzije i Ukrajine u NATO pakt i problematizovala mogućnost alternativnih puteva snabdevanja energentima preko Gruzije. Čineći ovo, izgleda da Rusija sledi svoju ranije definisanu doktrinu privilegovanih interesa.⁵⁸

S druge strane, priznanje nezavisnosti Kosova podržao je znatan broj država, ali ne i većina članica Ujedinjenih nacija. Ipak, za podršku otcepljenju Kosova opredelile su se mnoge države u čije integracione procese Srbija želi da se uključi. Interes ovih država za priznanje Kosova, i pored očiglednih stremljenja SAD da zadrže svoj uticaj u jugoistočnoj Evropi putem razvijanja najboljih mogućih odnosa sa demografski najmlađom nacijom u Evropi – Albancima, ipak, primarno leži u stabilnosti ovog dela Evrope i potrebi da se ovaj deo Evrope integriše u Evropsku uniju, što je u saglasnosti sa stremljenjem većine građana Srbije.⁵⁹ Samim tim, razlozi za dejstva transatlantske zajednice i Rusije u vezi sa pitanjima statusa Kosova i gruzijskih provincija Abhazije i Južne Osetije suštinski se razlikuju. Dok ruski razlozi za priznanje gruzijskih provincija podrazumevaju interese Rusije, razlozi transatlantske zajednice teže, istina s mnogo protivrečnosti, nalaženju opšteg interesa.

Može se zaključiti da ruska politika u odnosu na Kosovo ima barem dve strane. Sa jedne strane, to je politička i diplomatska podrška Srbiji – državi sa kojom Rusija tradicionalno ima dobre odnose i u kojoj je Rusija, a posebno ruski narod, popularna, usled tradicionalnih i često mitskih predstava o prijateljstvu, panslavizmu i pravoslavlju. Samim tim, Rusija dobija mogućnost da posle čitave decenije od demokratskih promena u Srbiji svoje poslovne interese i svoje političke interese uspešno brani u jugoistočnoj Evropi, posebno u Srbiji.⁶⁰ Istovremeno, ako se pogleda spektar odnosa između Rusije i transatlantske zajednice, vidi se spisak problema i nesporazuma, kod kojih je pitanje Kosova i gruzijskih provincija samo jedno, dosta nisko kotirano pitanje. I ruski i zvaničnici iz transatlantske zajednice znaju da je pitanje razoružanja, Ugovora o konvencionalnim oružanim snagama u Evropi, energetske bezbednosti i regulisanje pitanja nuklearnih programa Irana i Severne Koreje, te stabilizacija Avganistana, za šta je sve potrebna saradnja Rusije, daleko važnija od pitanja ovih teritorija.

Samim tim, moguće je govoriti o „podršci“ Rusije Srbiji, ali ne i o „odbrani Srbije od strane Rusije“. Ta podrška, iako prisutna, uslovna je i relativna. Uslovna je budući da se Rusija zalaže za pravni način rešenja teritorijalnih i etničkih konflikata na evroatlantskom

⁵⁸ U intervjuu ruskom Prvom kanalu 31. avgusta 2008. godine predsednik Medvedev rekao je da Rusija ima regione privilegovanih interesa, kao i druge zemlje sa državama sa kojima ima tradicionalno prijateljske i specijalne odnose. Ti regioni se ne graniče nužno sa Rusijom. Na ruskom dostupno na:

http://www.kremlin.ru/appears/2008/08/31/1917_type63374type63379_205991.shtml

⁵⁹ Izveštaj Međunarodne krizne grupe, Breaking the Kosovo Stalemate: Europe's Responsibility Europe Report N°185 21 August 2007

<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=5018&CFID=13514066&CFTOKEN=32288909>

⁶⁰ Vidi Pavel Kandelj, «Балканизация» Европы vs «европеизация» Балкан, 15-06-2008, "Россия в глобальной политике". № 3, Май - Июнь 2008, П.Е. Кандель – к. и. н., ведущий научный сотрудник Института Европы РАН.

prostranstvu, osim u slučaju kada su vitalni ruski interesi ozbiljno ugroženi, kada je, kako je Kremlj pokazao u Gruziji, moguće od ovih principa odstupiti sledeći primer transatlantske zajednice u vezi sa Kosovom. Ovaj pristup Rusije je daleko od trenutne pozicije koju Srbija ima da „nikada neće priznati Kosovo“. Rusija šalje poruku da je nezavisnost Kosova od Srbije moguća uz odgovarajuće uslove, na primer, ako su oni pravno definisani u novom Ugovoru o bezbednosti u Evropi, za šta se Rusija zalaže u okviru svoje inicijative za zaključenje novog Ugovora o bezbednosti u Evropi.⁶¹ Samim tim, rusko insistiranje na sporazumnom rešenju pitanja statusa Kosova je samo privremeni diplomatski stav, do momenta kada se ovi pravni stavovi usaglase, sa ili bez srpske podrške. Takođe, podrška je *relativna* jer je Rusija svojom *akcijom u ogledalu Kosova* Gruziji priznala da makar i ne bilo pravno obavezujućih i definisanih principa u slučaju postojanja određenih odgovarajućih uslova, kao što su u gruzijskom slučaju napad od strane centralnih vlasti, princip suvereniteta i teritorijalnog integriteta može relativizovati i čak anulirati, a pravu abhaskog i osetinskog naroda na samoopredeljenje može se dati prioritet. Naime, već posle potpisivanja ukaza o priznanju, predsednik Medvedev je rekao da Rusija poštuje sve principe Helsinškog završnog akta, čiji III i IV princip podrazumevaju teritorijalni integritet država, a VIII princip jednakih prava i samoopredeljenja naroda.⁶²

Noću, 8. avgusta 2008. godine, u Tbilisiju su napravili svoj izbor: Saakašvili je izabrao genocid (...) Narodi Južne Osetije i Abhazije su se više puta izjašnjavali na referendumima podržavajući nezavisnost svojih republika. (...)

*S obzirom na nastalu situaciju, neophodno je doneti rešenje. Uzimajući u obzir slobodnu izjavu volje osetinskog i abhaskog naroda, rukovodeći se odredbama Statuta Ujedinjenih nacija, Deklaraciji iz 1970. godine o principima međunarodnog prava koji se tiču prijateljskih odnosa između država, **Helsinškim završnim aktom KEBS-a iz 1975. godine** i drugim osnovnim međunarodnim dokumentima, ja sam potpisao Ukaz o priznanju nezavisnosti Južne Osetije i Abhazije od strane Ruske Federacije.(...)*
To je jedina mogućnost kako bi se sačuvali životi ljudi.

Osim toga, ruska zvanična politika je tvrdila da je priznanje nezavisnosti jedini način na koji se može obezbediti čvrsta bezbednost ovih republika, implicitno dajući još jedan argument u korist priznanja nezavisnosti određenih teritorija u svetu.⁶³

Koristeći, dakle, *mutatis mutandis* iste argumente kao i članice transatlantske zajednice u vezi sa statusom Kosova, predsednik Medvedev je napravio recipročan odgovor na priznanje nezavisnosti srpske pokrajine. Nedavna izjava premijera Rusije Vladimira Putina vodi još očiglednijem zaključku:

Međunarodni pravni subjektivitet Abhazije i Južne Osetije nastupa u momentu njihovog priznanja od strane makar i jednog od subjekata međunarodnih odnosa (...) Samim tim, priznanje Rusije je dovoljno (...) S moralno-etičke tačke gledišta, u potpunosti je osnovano poređenje Kosova, precedenta Kosova, sa Abhazijom i Južnom Osetijom. Nikakve razlike u suštini nema. I ovde i tamo postoje etnički konflikti, i ovde i tamo je bilo kršenja zakona.⁶⁴

⁶¹ Pogledati drugi princip predsednika Medvedeva na konferenciji o svetskoj politici u Evijanuu, Francuska. http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2008/10/08/2159_type82912type82914_207457.shtml

⁶² Dostupan na: <http://www.osce.org/search/?displayMode=3&lsi=1&q=helsinki+final+act&GO=GO>

⁶³ Izjava za medije Ministarstva spoljnih poslova Rusije, 25. avgusta 2009. godine, na ruskom dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/4107A0E2642142ABC325761D0022E2AA

⁶⁴ ITAR Tass, susret između premijera Rusije Putina i predsednika Južne Osetije Kokojtija, dostupno na: <http://www.itar-tass.com/level2.html?NewsID=14271740&PageNum=0>, takođe <http://news.mail.ru/politics/2853710> Pogledati i vest sa RTS-a, dostupnu na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/116721/Putin+o+Kosovu+i+Abhaziji.html>

Jasno je da je Rusija, sledeći svoje realpolitik interese, priznala Abhaziju i Južnu Osetiju. Učinila je to koristeći iste argumente kao i države transatlantske zajednice. Čineći to, međutim, ona je relativizovala principe na koje se pozivala do tada u vezi sa Kosovom. Takođe, ona je nastavila relativizaciju i međunarodnog prava i principe iz Helsinškog završnog akta, što dalje razvodnjava bilo kakvu diskusiju u vezi sa statusom Kosova. Naposljetku, predlažući zaključenje novog Ugovora o bezbednosti u Evropi i uključujući drugi princip jedinstvenog rešenja etničkih konflikata u taj predlog, Rusija je poručila da na prošlost treba staviti tačku, ostaviti status quo i definisati pravila za budućnost.

Ruska inicijativa za zaključenje novog Ugovora o bezbednosti u Evropi

Inicijativu da se zaključi novi Ugovor o bezbednosti u Evropu lansirao je predsednik Medvedev u Berlinu 5. juna 2008, a zatim na Svetskom forumu o politici u Evijanu 8. oktobra 2008. godine. On je tada predstavio osnovne principe tog novog Ugovora.⁶⁵ Isprva maglovita ideja je poprimila konture u oktobru, kada je Medvedev pristao, posle konsultacija sa francuskim predsednikom Sarkozijem, da se o ovoj inicijativi raspravlja u okviru OEBS-a. Bez obzira na principe, „korpe“ i istoriju OEBS-a,⁶⁶ Rusija tvrdi da ono što je potrebno promeniti u evropskoj saradnji, jesu u stvari garancije takozvane *tvrde bezbednosti (hard security)*, **imajući u vidu** da je to ono što je zakazalo u avgustu 2008. godine.

Zamenik ministra spoljnih poslova Rusije Aleksandar Gruško, na Forumu za bezbednost i saradnju OEBS-a 18. februara 2009. godine u Beču, istakao je značaj donošenja pravnoobavezujućeg dokumenta u čijoj pripremi bi, pored država članica i organizacija poput NATO, EU i OEBS, učestvovala i Organizacija ugovora o kolektivnoj bezbednosti (eng: CSTO, ruski: ОДКБ) i Zajednice nezavisnih država (ZND). Ovaj ugovor bi se, prema Gruškom, odnosio samo na «čvrsta» bezbednosna pitanja i ne bi se bavio pitanjima «ljudske dimenzije bezbednosti» (slobodni izbori i ljudska prava) ili ekonomskim i ekološkim pitanjima, isključujući time druge dve „korpe“ OEBS-a. Ovim je Rusija formulisala svoje prioritete na međunarodnom nivou.

Medvedev je u ovu inicijativu uključio i potrebu za usaglašavanjem principa na osnovu kojih bi se regulisali etnički i teritorijalni konflikti na evroazijskom prostranstvu (drugi princip iz govora D.A. Medvedeva na Svetskom forumu o politici u Evijanu, 8. oktobra 2008).⁶⁷

⁶⁵ Govor Medvedeva na svetskom forumu o politici, Evian, France. Dostupno na:

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2008/10/08/2159_type82912type82914_207457.shtml

⁶⁶ Tri „korpe“ OEBS-a su: političko-vojna dimenzija bezbednosti (prva), ekonomska dimenzija bezbednosti i dimenzija životne sredine (druga) i ljudska dimenzija bezbednosti (treća).

⁶⁷ Prvo: potvrdi bezbednost evroatlantskog prostora, poštovanje međunarodnog prava, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti država, kao i poštovanje svih drugih principa koji proističu iz Statuta Organizacije Ujedinjenih nacija. Drugo: ugovor bi trebalo da je garancija jedinstvenog tumačenja i poštovanja u ugovoru jasno potvrđenog principa nedopustivost primene sile ili pretnje upotrebom sile u međunarodnim odnosima, da obezbedi jedinstveni pristup prevenciji i mirnom rešenju konflikata na evro-atlantskom prostranstvu, sa akcentom na nepristrasnom pregovornom rešenju, uz poštovanje mišljenja svih strana i bezuslovnom poštovanju mehanizama održavanja mira. Treće: obezbeđenje jednake bezbednosti, koja se objašnjava trima „ne“ 1) ne obezbeđivati svoju bezbednost na uštrb bezbednosti drugoga; 2) ne dozvoliti radnje (preduzete od strane vojnih saveza ili koalicija) koje potkopavaju jedinstvo zajedničkog bezbednosnog prostora; 3) ne razvijati vojne saveze koji mogu da prete bezbednosti drugih stana ugovornica. Pri tome, prema predsedniku Medvedevu, danas je neophodno koncentrisati se na vojno-politička pitanja, s obzirom na to da su takozvana čvrsta bezbednosna pitanja (hard security) ona koja danas igraju ključnu ulogu i s obzirom na to da upravo ona danas trpe deficit kontrolnih mehanizama. Četvrto: ugovorom je važno potvrditi da nijedna država i nijedna međunarodna organizacija ne mogu imati ekskluzivno pravo na održavanje mira i stabilnosti u Evropi. Peto: bilo bi celishodno ustanoviti osnovne parametre kontrola nad naoružanjem i „razumnu dovoljnost“ u vojnoj industriji, a takođe i nov kvalitet, procedure i mehanizme saradnje na pitanjima kao što su nerasprostranjenje, trgovina drogom i terorizam. Uz to, potrebno bi bilo oceniti koliko su nekada napravljene strukture do sada bile adekvatne. Predsednik Medvedev je podvukao da on ni u kojoj meri ne predlaže da se ruši ili slabi ono što je do sada napravljeno, već harmoničniji rad na osnovu jedinstvenih pravila. Dostupno na:

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2008/10/08/2159_type82912type82914_207457.shtml

Na Ministarskom savetu u decembru 2008. godine, ministar Lavrov je tokom neformalnog ručka izložio potrebu za novim Ugovorom o evropskoj bezbednosti i ponovio principe koje je predsednik Medvedev istakao u Evijanu. U predvečerje neformalnog Ministarskog samita na grčkom ostrvu Krfu, on je govorio u Beču na godišnjoj konferenciji OEBS-a, „Osvrt na probleme u oblasti bezbednosti“, 23. juna 2009. godine.⁶⁸ Govoreći o atmosferi koja traži promenu čvrstog sistema bezbednosti, Lavrov je rekao da je posle raspada *hladnog rata* nestao razlog za podeljen evroatlantski prostor, koji se, po njegovom mišljenju, stvarao postepenim otkidanjem zalogaja teritorije bivšeg Varšavskog pakta i približavanjem ruskim granicama. Govoreći o principima koje bi novi ugovor trebalo da ima, Lavrov je ponovio principe koje je istakao predsednik Medvedev u Evijanu, s tim što je neke proširio. Prvom principu, koji se između ostalog odnosio na savesno ispunjenje međunarodnih obaveza i poštovanje „političke nezavisnosti država“, Lavrov je dodao nemešanje u unutrašnje poslove država. Ovim je Lavrov istakao nezadovoljstvo inicijativom EU za uspostavljanjem „Istočnog partnerstva“⁶⁹, odnosno širenje uticaja EU, po mišljenju Rusije, na ruske neposredne susede i države za koje Rusija smatra da ulaze u njen region privilegovanih interesa. Pored toga, Lavrov je spomenuo i neophodnost da se poštuje pravo svake države na neutralnost, što može da se odnosi i na Srbiju i njenu proklamovanu vojnu neutralnost.⁷⁰ Na posletku, Lavrov je istakao četvrti princip, prema kome nijedan vojni savez ne može imati ekskluzivno pravo na održavanje mira i stabilnosti na evroatlantskom prostoru, što je jasna referenca na NATO. Poput svoga zamenika Gruško u Beču, Lavrov je istakao potrebu za jedinstvenim pristupom rešenja konflikata, posredno poredeći Kosovo i Abhaziju i Južnu Osetiju. Na kraju svog nastupa, Lavrov je bio jasan. Ukoliko ova vizija saradnje na evroatlantskom prostoru u oblasti bezbednosti ne bude realizovana, preći „perspektiva punoj renacionalizaciji ili privatizaciji vojno-političke bezbednosti, sa svim proističućim neželjenim posledicama“. Ovaj stav jasno oslikava rusku poziciju, kao i dugoročne perspektive OEBS-a, a time i rusku viziju bezbednosti na evroatlantskom prostranstvu, koja je u političkom smislu usko vezana za proces OEBS-a.

Predsedavajuća OEBS-om Grčka prihvatila je da sazove neformalni Ministarski savet, prvi takve vrste, na grčkom ostrvu Krfu, 27. i 28. juna 2009. godine. Ovaj događaj, koji je okupio ministre spoljnih poslova gotovo svih članica OEBS-a, pružio je priliku Rusiji da dalje razradi svoju inicijativu. Reakcije sa ovog sastanka su uzdržane. Ako se uzme u obzir da je do sastavljanja Helsinškog završnog akta prošlo nekoliko godina od Brežnjevljeve inicijative i mnoštvo sastanaka u raznim forumima i formatima, nije čudo što je za sada situacija još nejasna. Ministarka spoljnih poslova Grčke Dora Bakojanis (*Dora Bakoyannis*) u uvodnom izlaganju je rekla da učesnici tek treba da se dogovore o „cilju, sadržaju i okviru dijaloga“, što očitno znači da je ovaj proces tek u početnoj fazi.⁷¹ Ekspertske komentari se slažu da je ova inicijativa pre svega uperena na zaustavljanje širenja NATO i učvršćivanja ruske uloge u evropskim bezbednosnim pitanjima.⁷²

⁶⁸ Pun tekst govora na ruskom jeziku: Izazovi čvrstoj bezbednosti na evroatlantskom prostoru, uloga OEBS-a u stvaranju pouzdanog i efikasnog bezbednosnog sistema. (вызовы жесткой безопасности в евро-атлантике роль обсе в создании устойчивой и эффективной системы безопасности). Dostupno na:

http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/aded9c34ee795d2bc32575de003decd1

⁶⁹ Russia's Lavrov Lashes Eu Over New 'Eastern Partnership' 22 March 2009, dostupno na:

<http://www.eubusiness.com/news-eu/1237635122.1/>

⁷⁰ Paragraph 6 of the Resolution of the National Assembly of the Republic of Serbia on the Protection of Sovereignty, Territorial Integrity and Constitutional Order of the Republic of Serbia, (Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka republike srbije (Official Gazette of the Republic of Serbia "Sl. glasnik RS", br. 125/2007);

⁷¹ Sunday 28th June 2009 - Plenary Session Minister Bakoyannis Opening Remarks, dostupno na:

http://www.osce.org/cio/item_1_38493.html

⁷² Vidi, na pimer, Michael Emerson, The Struggle for a Civilised Wider European Order, Elements for European Security Strategy, CEPS Working Document No. 307/October 2008, dostupno na http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1752

Srbija i ruska inicijativa

Još je 20. avgusta 2008. u intervjuu «Rosijskoj gazeti» (dakle, svega dva i po meseca od prve pomene ove inicijative) vršilac dužnosti predstavnika Rusije pri OEBS-u Vladimir Voronkov rekao da se Srbija, zajedno sa članicama Organizacije ugovora o kolektivnoj bezbednosti (Rusija, Belorusija, Jermenija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan) *odnosi prema inicijativi sa simpatijama*.⁷³ Ovaj ugovor je pomenut i prilikom posete ministra Jeremića Moskvi, kada je Lavrov izrazio zahvalnost za, istina u tom trenutku samo *zainteresovan*, pristup Srbije ovoj inicijativi.⁷⁴

Za Srbiju je ova inicijativa dvostruko važna. Pre svega, pitanja bezbednosti koja ova inicijativa pokreće za Srbiju, kao članicu međunarodne zajednice i državu sa perspektivom članstva u Evropskoj uniji, jesu važna. Međutim, u trenutnoj situaciji je neobično važan *drugi princip* predsednika Medvedeva. On glasi:

Ugovor bi trebalo da dá garancije jedinstvenog tumačenja i poštovanja u Ugovoru jasno potvrđenog principa nedopustivosti primene sile ili pretnje upotrebnom sile u međunarodnim odnosima, da obezbedi jedinstveni pristup prevenciji i mirnom rešenju konflikata na evro-atlantskom prostranstvu, sa akcentom na nepristrasnom pregovornom rešenju, uz poštovanje mišljenja svih strana i bezuslovno poštovanje mehanizama održavanja mira;

Simpatije Srbije za ovaj Ugovor i naizgled preslikana srpska pozicija povodom Kosova, u principu broj dva predsednika Medvedeva, lako bi se mogli shvatiti kao podrška Srbiji u njenom nastojanju da se putem pregovora dođe do rešenja pitanja konačnog statusa Kosova. Međutim, ova inicijativa se mora posmatrati u kontekstu drugih, sličnih, akcija Rusije na međunarodnom planu.

Rusija u prvi plan na međunarodnom nivou ne iznosi slučajeve Kosova, Abhazije i Južne Osetije, već pitanje principa, koji dolaze do izražaja u sklopu nastojanja da se reši svaki od ovih slučajeva. Baveći se ovim pitanjima na principijelnom nivou, Rusija ističe nedoslednost transatlantske zajednice koja ima jedne standarde u slučaju Kosova, a sasvim druge u slučaju gruzinskih provincija. Međutim, iako Rusija ponavlja podršku principijelnom stavu Srbije, pitanje Kosova nije, na primer, našlo mesta u Medvedevljevom govoru posle sastanka sa američkim predsednikom Obamom, dok je ovaj vrlo jasno istakao podršku SAD teritorijalnom integritetu Gruzije.⁷⁵ Rusija je mnogo puta ponovila da je pitanje gruzijskih provincija rešeno. Samim tim, može se zaključiti da je drugi princip inicijative za zaključenje novog Ugovora o bezbednosti u Evropi više pokušaj da se nađe način kako da se tretiraju ostali teritorijalni konflikti, Pridnestrovlje i Nagorno Karabah (ne i Čečenija), na post-sovjetskom prostranstvu, nego pokušaj da se vreme vrati unazad i ponovo, na osnovu tih principa, otvori pitanje statusa Kosova i gruzijskih provincija.

Srpska spoljna politika nema veliki broj opcija na raspolaganju u vezi sa ovom inicijativom. Kao zemlja kandidat za članstvo u EU, Srbija neće imati mogućnost da, u skladu sa sopstvenim nahođenjem, bira koje će zahteve u oblasti spoljne i bezbednosne politike EU prihvatiti, a u odnosu na koje će imati sopstveni stav. Od države kandidata se očekuje da prati Uniju u ovoj oblasti. Čak iako EU ne bude imala jedinstvenu politiku u odnosu na ovu

⁷³ Stalni predstavnik Rusije u OEBS-u, V.I. Voronkov, Rosijskaja gazeta, 20. avgust 2008. Dostupno na: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/62547841B1A28DDCC32574AB0055AC1B?OpenDocument

⁷⁴ O radnoj poseti ministra spoljnih poslova Srbije Jeremića Rusiji, na ruskom dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/CACB23E641F8901CC325756300440DA7

⁷⁵ Zajednička konferencija za štampu sa predsednikom Sjedinjenih Američkih Država, Barakom Obamom, o rezultatima rusko-američkih pregovora, 6. jul 2009. godine, dostupno na ruskom jeziku: <http://www.kremlin.ru/transcripts/4733>

inicijativu, nije realno očekivati preveliku razliku u stavovima. Napredak Srbije ka članstvu u EU, kao što se to pokazalo u slučaju holandskog odbijanja ratifikacije Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju, zavisi od svih država članica EU, uključujući i one koje bi bile najradikalnije u svom stavu prema ovoj inicijativi. Samim tim, Srbija bi trebalo oprezno da nastupa na ovom frontu.

Predlog novog Ugovora o evropskoj bezbednosti još uvek je sporan i njegova sudbina je neizvesna. Jasno je, međutim, da on oslikava jedan veliki deo trenutnog spora između Rusije i zemalja transatlantske zajednice, pre svega u vezi sa širenjem NATO-a. Iako postoji načelno raspoloženje na Zapadu da se ruskim zahtevima unekoliko izađe u susret, pitanje je do koje mere. Ukoliko ovaj predlog Srbiju stavi u situaciju da, zbog strateškog partnerstva sa Rusijom, aktivno podržava ovakve ruske predloge i inicijative, to se može negativno odraziti na evropsku perspektivu Srbije. Međutim, podrška ovakvim inicijativama ne mora da bude problem za Srbiju, ukoliko ova inicijativa ne bude predstavljala problem u odnosima između Rusije i EU. Ali, ukoliko EU zemlje budu imale zajednički stav, koji je različit ili suprotan ruskom, kako je to često slučaj u okviru OEBS-u, Srbija nema prostor za nezavisnu i neutralnu poziciju.

Naposletku, pitanje je da li je Rusija ovu inicijativu pokrenula zbog toga što je bezbednost na evropskom kontinentu stvarno ugrožena, ili da bi zaustavila širenje NATO i američki uticaj u istočnoj Evropi i koliko-toliko dobila priznanje, makar i prećutno, evropskih partnera da Rusija u *bliskom susedstvu* ima *privilegovane interese*. Ona nije u predložene principe ovog novog Ugovora stavila pitanje rešenja zamrznutih etničkih konflikata zato što stvarno ima probleme sa njima, već da bi legalizovala svoje priznanje Abhazije i Južne Osetije i da bi sprečila eventualne neželjene akcije transatlantske zajednice u ostalim zamrznutim konfliktima u Pridnestrovlju (između zvaničnih vlasti u Moldaviji i rusko-ukrajinske manjine) i u Nagorno Karabahu (između Azerbejdžana i Jermenije). Samim tim, ova inicijativa ima malo izgleda da donese nešto novo u pogledu pitanja statusa Kosova.

Srbija svoju podršku diplomatskim inicijativama Rusije, uključujući i ovu najpoznatiju o zaključenju novog Ugovora o bezbednosti u Evropi, mora da posmatra u kontekstu prioriteta svojih evropskih integracija. U ovom kontekstu, Srbija nema onu slobodu akcije koju, u principu, od nje Rusija očekuje, na isti način na koji očekuje da države članice Saveta Rusija – NATO u tom savetu nastupaju u svojstvu država, a ne članica bloka. U tom kontekstu, strateško partnerstvo sa Rusijom, koje uključuje podršku Srbije ovakvim inicijativama, ima malo izgleda na uspeh ukoliko Srbija ostane pri tome da je vrhunski prioritet pristupanje Evropskoj uniji.

Nesmetana realizacija strateških ekonomskih projekata

Ruska strana je bila nemalo iznenađena odugovlačenjem ratifikacije naftno-gasnog aranžmana tokom 2008. godine. S obzirom na to da je u decembru 2008. stavljena tačka na nedoumice oko toga da li će Srbija ispuniti svoje obaveze iz međudržavnog ugovora od 25. januara 2008. godine, ovaj deo dogovora je smatran za ispunjen.⁷⁶

Trvenja koja postoje između ruske i srpske strane u vezi sa mnogim ekonomskim sporazumima nisu nova. Lukoil-ova kupovina Beopetrola 2000. godine takođe nije prošla bez problema.⁷⁷ Takođe, na remont Đerdapa I, koji je deo rešenja klirinškog duga Rusije iz

⁷⁶ Naftno – gasni sporazum – potpisana dokumenta, <http://www.srbija.gov.rs/vesti/specijal.php?id=100983>

⁷⁷ Srpski energetskektor – stanje i rusko – srpski energetskektor odnosi danas

Dr. Zorana Mihajlović Milanović, Prvi izveštaj u okviru projekta „Pračenje rusko – srpskih odnosa“, str. 39, dostupno na: <http://www.isac-fund.org/lat/publishing.php#analyze>

vremena Sovjetskog saveza prema Srbiji, čeka se već nekoliko godina, što usled krivice srpske, što ruske strane, uz nadu da će konačno početi u 2009. godini.⁷⁸ Problemi ruskih preduzeća i investitora vezanih za poslovanje u Srbiji nedavno su zaslužili pažnju i samog ambasadora Konuzina, doduše u konstruktivnom maniru.⁷⁹ Za sve ove probleme pogrešno bi bilo optuživati samo jednu stranu. Koliko je postojalo nesavesnih postupaka na srpskoj strani, toliko je bilo i brzopleh poteza sa ruske strane, koja prilikom kupovine preduzeća u Srbiji ne sprovodi dužnu pažnju, pravnu i finansijsku reviziju stanja i poslovanja preduzeća, na način na koji to čine zapadne kompanije.⁸⁰

Postavlja se pitanje kako treba da se rešavaju ekonomski problemi između dve zemlje, posebno u slučajevima kada se radi o ogromnim infrastrukturnim projektima, kao što je puštanje u promet gasovoda Južni tok sa planiranih 63 milijarde m³ gasa, od čega bi barem 20 milijardi m³ trebalo da bude transportovano kroz Srbiju. Ekonomski gledano, ovaj gasovod bi bio od velike koristi za Srbiju. Ruska strana uvek ističe značaj i razvoj naftno-gasnog aranžmana. Drugim rečima, celokupnost ovog aranžmana je nešto iza čega stoji čitava ruska država i tu, sa srpske strane, ne bi smelo da bude bilo kakvih problema u realizaciji. Ipak, pitanja koja se postavljaju, počev od pravnih problema koji mogu nastati u vezi sa eksproprijacijom zemljišta, radnim sporovima i uopšte sa svim stvarima koje nisu vezane za državu Srbiju, već za treća lica koja bi učestvovala u projektu izgradnje Južnog toka, nisu zanemarljiva. Ona bi mogla da se pojave isto kao i druga ekonomska pitanja i pitanja životne sredine. Ruska Federacija je potpisivanjem Memoranduma o izgradnji gasovoda Južni tok u Sočiju,⁸¹ međutim, jasno postavila rokove kada bi Južni tok trebalo da bude stavljen u pogon – kraj 2015. godine. Samim tim, odlaganja zasnovana na problemima u Srbiji nisu prihvatljiva. Od Srbije se očekuje da sva pitanja u unutrašnjem sistemu reši, i to na način koji nikako ne ugrožava napredak ovog projekta. Na primer, u članu 9 Memoranduma o razumevanju između Gazprom eksport d.o.o i Srbijagas-a podrazumeva se *dobijanje izuzetka od pravila 100% regulisanog pristupa trećih strana kapacitetima Banatskog dvora, a takođe i bilo koje druge neophodne dozvole kako bi se Gazprom eksportu obezbedilo nesmetano pravo korišćenja svih kapaciteta*. Jasno je da je na srpskoj strani da obezbedi sve ove dozvole. Srbijagas takođe jemči da nema ničega što bi moglo zasmetati, otežati ili zakomplikovati mogućnosti realizacije projekta Banatskog dvora.

Takođe, prisutni su i problemi vezani za pravila EU koje bi Srbija morala da poštuje, konkretno Ugovora o osnivanju energetske zajednice.⁸² Ovaj ugovor jasno podrazumeva transparentne odnose, unifikaciju tržišta, pospešivanje konkurencije i učvršćivanje zaštite životne sredine. Izveštaj o napretku Srbije je jasno pokazao da Evropa itekako gleda pažljivo na sporazume koje Srbija pravi, kada je Evropska komisija rekla da Srbija mora da pazi da naftno-gasni sporazum bude u skladu sa Ugovorom o osnivanju energetske zajednice.⁸³ Iako mnoge zemlje EU učestvuju u projektu Južnog toka, situacija i snaga i politički uticaj države koja je već u EU i Srbije koja još uvek nije ni kandidat za članstvo ne može se porediti. Rusija je, međutim, jasna u svom stavu da je nesmetana realizacija strateških infrastrukturnih

⁷⁸ B92 Remont HE Đerdap kasni osam godina, 14. avgust 2008, dostupno na:

http://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=313438

⁷⁹ Konuzin: Veliki napredak u saradnji, dostupno na:

http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2009&mm=08&dd=05&nav_id=374922

⁸⁰ Razgovor autora sa jednim od ruskih službenika srpskog preduzeća koje je kupljeno od strane ruskog partnera.

⁸¹ Potpisan u ruskom gradu Sočiju, 15. maja 2009. g., između Gazproma, i partnera italijanske kompanije ENI, Srbijagas-a, grčke kompanije DESFA Corporation, i bugarske kompanije: Bulgarian Energy Holding. Vidi Vladimir Socor, Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35043](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35043)

⁸² Ugovor o osnivanju energetske zajednice potpisan je u Atini 25.10.2005. Na snagu je stupio 01. juna 2006. godine. Srbija ga je ratifikovala 19. jula 2006. godine. Ovo je prvi dokument u oblasti energetike koji ima obavezujući status, potpisan između zemalja Jugoistočne Evrope i EU.

⁸³ Brussels, 05.11.2008, SEC(2008) 2698 final, dostupan na:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf

projekata deo strateškog partnerstva između Rusije i Srbije. Samim tim,, na Srbiji je da nađe način kako, ali realizacija mora da se postigne i gas mora da teče Južnim tokom, naravno, ukoliko ga bude, što još uvek nije izvesna činjenica.

Zaključci

Suštinski problem Rusije je njena rastuća izolovanost.⁸⁴

Strateško partnerstvo između Ruske Federacije i Republike Srbije, dakle, ima tri odrednice: rusku podršku srpskoj politici u vezi sa statusom Kosova; koordinaciju stavova dveju država u odnosu na druga međunarodna pitanja; nesmetanu realizaciju strateških ekonomskih projekata, kao što je projekat *Južni tok* i celokupni naftno-gasni aranžman između Rusije i Srbije, a takođe i drugih projekata koji postoje ili mogu da budu dogovoreni.

Integracija Srbije u EU uživa ogromnu podršku građana⁸⁵ i samim tim bi trebalo da ima centralno mesto u spoljnoj politici Srbije. Saradnja sa Rusijom je bilateralno pitanje, koje integraciju ne bi smelo da ometa. Prava mera saradnje između Srbije i Rusije je praktična, dvostrana saradnja, u pitanjima koja ne mogu da naškode evropskoj perspektivi Srbije. U ta pitanja ne spadaju ruska podrška srpskoj politici u vezi sa statusom Kosova, niti srpska podrška ruskim diplomatskim inicijativama, kao što je inicijativa za zaključivanje Ugovora o bezbednosti u Evropi, jer oba ta pitanja mogu da škode integraciji Srbije u EU.

Ministar Jeremić je u Moskvi 20. februara 2009. godine najavio još jedan veliki strateški infrastrukturni projekat.⁸⁶ Do današnjeg dana nije postalo jasno šta je ministar Jeremić imao na umu. Nagađanja stručne javnosti su da je u pitanju prodaja Elektroprivrede Srbije (EPS), i / ili gradnja metroa u Beogradu. Najavljena poseta predsednika Medvedeva sa sobom nosi sadržaj koji je bitan za Srbiju. Ovo je već najavljeno praktičnim instrukcijama datim ministarstvima i departmanima koje pripremaju posetu.⁸⁷ Predsednik ne dolazi u Srbiju samo da obeleži 20. oktobar 1944, dan kada je Crvena armija zajedno sa partizanskim jedinicama isterala nacističke okupatore iz Beograda, već će ta poseta imati vrlo konkretan sadržaj. Uzimajući u obzir da je u Rusiji predsednik odgovoran za spoljnu politiku, Medvedevu je važno da, pored simboličnog obeležavanja slavnog dana iz istorije Crvene armije, omogući dodatan, konkretan, zamah odnosima između Rusije i Srbije i time sebi upiše dodatni spoljnopolitički poen u ruskoj unutrašnjoj politici.⁸⁸

U pripremanju posete na srpskoj strani, kao i u razvoju saradnje, makar ona bila i strateško partnerstvo sa Rusijom, potrebno je imati na umu rusko viđenje ovog strateškog partnerstva. Ambasador Rusije Konuzin je u svom govoru na Okruglom stolu ISAC Fonda u Beogradu još 21. aprila 2009. ukazao da Srbija za Rusiju, kao strateški partner, ima „relativan karakter“, a „po mišljenju mnogih Srba, Rusija jeste strateški partner Srbiji“, mada ne stavljaju svi isto značenje šta je Rusija kao strateški partner.“⁸⁹ Drugim rečima, Rusija je mnogo važnija Srbiji nego obrnuto i potrebno je, pre svega, da Srbi razumeju šta znači strateško partnerstvo sa

⁸⁴ Dmitrij Trenin, rusko izdanje časopisa „Spoljna politika“ dostupno na: <http://www.globalaffairs.ru/articles/0/9044.html>

⁸⁵ Na referendumu bi 79 odsto izašlih podržalo članstvo u EU, četvrtak, 18 jun 2009. godine, dostupno na: <http://www.seio.sr.gov.yu/code/navigate.asp?Id=104>

⁸⁶ Video konferencije za štampu ministara Lavrova i Jeremića, dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/clndr?OpenView&query=21.2.2009&Lang=%D0%D3%D1%D1%CA%C8%C9

⁸⁷ Telefonski razgovor Dmitrija Medvedeva s predsednikom Srbije Borisom Tadićem. Dostupno na: http://www.kremlin.ru/sdocs/news.shtml?day=5&month=08&year=2009&Submit.x=3&Submit.y=6&value_from=&value_to=&date=&stype=&dayRequired=no&day_enable=true#

⁸⁸ Mihail Vinogradov, Vlast u Rusiji: Sistem donošenja odluka i društveni kontekst, Treći izveštaj u okviru projekta *Praćenje rusko-srpskih odnosa*, strana 15, dostupan na: <http://www.isac-fund.org/publishing.php#analysis>

⁸⁹ O jedinstvenoj ruskoj politici prema Balkanu ili o fazama ove politike od 1992. do danas, dostupno na: <http://www.isac-fund.org/video/007.html>

Rusijom. Teško je ne saglasiti se sa ovim stavom Ambasadora Konuzina. Građanima Srbije i srpskim elitama je neophodno da razumeju šta znači strateško partnerstvo sa Rusijom i koju cenu ono sa sobom nosi. Izbor Rusije kao strateškog partnera je legitiman politički izbor, ali samo ako je zasnovan na informisanom konsenzusu u srpskom društvu.

Samim tim, za poziciju Srbije strateško partnerstvo sa Rusijom, kako je postavljeno, nije povoljno na dugi rok, jer može da naškodi njenim evropskim integracijama. Međutim, u implementaciji zajedničkih projekata, odnosno u razvijanju praktične, dvostrane saradnje, Srbija može da razvije uzajamno korisne odnose, ukoliko neprestano ima na umu prioritete svojih evropskih integracija. U tom slučaju, ekonomska saradnja koja je zasnovana na transparentnim pravnim pravilima, kako srpskim unutrašnjim, tako i evropskim, može da doprinese kako dobrobiti Srbije, tako i razvoju kvalitetnih i održivih odnosa između Srbije i Rusije.

Preporuke

1. Podrška Rusije oko pitanja statusa Kosova nema odlučujući značaj u rešavanju tog pitanja, kako zbog realne pozicije Rusije u međunarodnim odnosima, tako i zbog njene politike u vezi sa gruzijskim provincijama Abhazijom i Južnom Osetijom. Samim tim, trebalo bi smanjiti značaj ruske podrške ovom pitanju u unutrašnjoj politici u Srbiji i sprečiti stvaranje slike da ruska podrška igra značajniju ulogu u rešenju ovog pitanja. Ovu podršku ne bi trebalo uzimati u obzir prilikom sklapanja bilateralnih ekonomskih i drugih aranžmana na državnom nivou između Rusije i Srbije.
2. Srbija nema slobodu akcije u spoljnoj i bezbednosnoj politici u međunarodnim odnosima, ukoliko teži integraciji u EU. Samim tim, podrška Srbije politici ili inicijativama, kao što je inicijativa za zaključenje novog Ugovora o bezbednosti u Evropi, ne bi trebalo da se daje izolovano od stava većine u EU, jer bi takva politika mogla Srbiju lako da dovede u konflikt sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU.
3. Bez obzira na značaj strateških ekonomskih projekata, kao što je projekat izgradnje gasovoda Južni tok, Srbija mora da vodi računa o svojim pravnim i političkim obavezama, a posebno obavezama na koje joj Evropska komisija skreće pažnju – obaveza da se poštuje Ugovor o energetske zajednici! Politike i međudržavni ugovori koji su u suprotnosti sa ovim odredbama mogu u perspektivi, bez obzira na učešće drugih država koje su već članice EU, da dovedu Srbiju u položaj da bira između energetske bezbednosti, koju bi Rusija obezbedila, i integracija u EU. Politika koja ima za cilj da obezbedi energetske bezbednost Srbije ne može se voditi izolovano od drugih politika i političkih prioriteta, kao što je prioritet integracije u EU.

Vojnopolitički odnosi Srbije i Rusije u procesu rešavanja problema Kosova i u budućnosti

Dragan Vukšić⁹⁰

Vojnopolitički odnosi Srbije i Rusije u procesu rešavanja problema Kosova

S obzirom na dotadašnje višegodišnje negativno iskustvo, bilo je logično, a za Srbiju i od životnog značaja, da se vojnopolitički odnosi i saradnja sa Rusijom u vezi s Kosovom preispitaju i postave na realne osnove. Kosovo je bio najteži politički problem prethodne Jugoslavije, posebno Srbije. Za vreme i posle Tita, pobune na Kosovu su rešavane silom, upotrebom policije i vojske. Na početku jugoslovenske krize ukazivano je da je raspad Jugoslavije počeo i da će se završiti sa Kosovom. Milan Kučan, predsednik Slovenije, rekao je „da se Slovenija brani na Kosovu.“ Autori Plana Z-4, koji je obezbeđivao široku autonomiju Srbima u Hrvatskoj, smatrali su da bi takvu autonomiju trebalo da imaju i Albanci u Srbiji.⁹¹ Nije li Plan Z-4 upravo zbog toga i odbijen? U pripremama za pregovore u Dejtonu, SAD su predlagale Miloševiću da se, barem preliminarno, razgovara i o Kosovu, kao poslednjem segmentu jugoslovenske krize, što on nije hteo ni da čuje. Na marginama pregovora u Dejtonu Amerikanci su više puta pokušavali da privole Miloševića da se, ipak, razgovara i o Kosovu. S obzirom da je on odbacio i tu mogućnost, SAD su uz Dejtonski sporazum priložile jednostranu izjavu o neophodnosti rešavanja problema Kosova. Na osnovu Dejtonskog sporazuma završeni su pregovori o Podregionalnoj kontroli naoružanja.⁹² Sve to je Rusiji bilo više nego dobro poznato i u svemu je aktivno učestvovala.

Rusija se problemom Kosova, ipak, nije ozbiljno bavila sve do neuspeha pregovora u Rambuje-u. Ona nije bila u stanju da u okviru kontakt-grupe i tokom pregovora suprotstavi dominantnom uticaju SAD, što je unapred bilo poznato, i što Rusiji niko objektivan ne bi smeo da zameri. Ali, Rusija nije uticala ni na Miloševića da shvati da će Kosovo najsigurnije izgubiti, ako politikom odbijanja i inačenja omogući da se problem rešava vojnom silom. Naravno, Rusija ni to nije bila dužna da uradi, ali se od bratske, slovenske i pravoslavne zemlje, kakvom se sama predstavljala, to moglo očekivati. A posle Rambujea o sudbini Kosova sve manje je odlučivala politika i kontakt-grupa, a sve više vojni činilac u vidu NATO.

Ako je, ipak, neizvesno da li je zvanična ruska politika mogla da uradi više, izvesno je da su vojne strukture, tajne službe i njihove ekspoziture, slale nerealne procene, ohrabrivale i gurale Miloševića u ratni sukob. Upravo tada, za vreme i posle neuspeha pregovora u Rambujeu, već pomenuti ruski diplomatski i drugi predstavnici su nas upozoravali da sami vodimo računa o sebi, jer nam Rusija ne može pomoći. Suprotno tome, što se situacija više zaoštravala, Milošević je sve brutalnije zloupotrebljavao Rusiju i rusku pomoć. Obično bi sagovorniku, kojeg je naizgled pažljivo slušao, a u stvari posmatrao s nipodaštavanjem i cinizmom, rekao bi da je on u pravu, ali „ima nešto što njemu nije, niti može da bude poznato.“ Posle toga više nije bilo razgovora.

Učinak Rusije, u vreme kada smo Kosovo gubili i izgubili, i sada, kada pokušava da ga „vrati iz mrtvih“, zaslužuju posebnu pažnju. Kad smo gubili Kosovo, u Moskvi su vođene najmanje četiri

⁹⁰ *Dragan Vukšić* je pukovnik u penziji, bivši diplomata i član Foruma za međunarodne odnose iz Beograda. Stavove i podatke koje je autor izneo u ovom tekstu ISAC fond prenosi integralno, onako kako ih je autor izneo bez ikakvih dodataka ili ispravki. ISAC fond nema nikakvih posebnih saznanja o podacima koje autor iznosi u svom tekstu.

⁹¹ Plan Z-4 izradili su ambasadori SAD, Rusije, Francuske i V. Britanije u Zagrebu.

⁹² Ograničen je i znatno smanjen broj pet kategorija ofanzivnog naoružanja (tenkovi, artiljerija, oklopni transporter, borbeni avioni i jurišni helikopteri) u SRJ, BiH i Hrvatskoj. Izgledalo je da se problemi na prostoru prethodne Jugoslavije više neće rešati primenom sile.

politike. Jelcinova je zavisila od njegovog psiho-fizičkog stanja. Ipak, Jelcin je na vreme rekao da Rusija neće ulaziti u sukob sa NATO, jer na Kosovu nije ugrožena njena bezbednost. Drugu politiku vodilo je Ministarstvo spoljnih poslova. Razapeto između Jelcina, Dume, Ministarstva odbrane i ostalih, MSP je bilo uzdržano, ali su nas dovoljno jasno upozoravali da uvažavamo realnost i ne idemo u sukob sa Zapadom i NATO. Treću politiku vodilo je MO, tačnije pojedini generali, koji su u „dobrom raspoloženju“ pretili NATO i obećavali pomoć, iako su bolje od drugih znali da od toga nema ništa. Najuticajnija je bila politika koju su vodili „ostali“: obaveštajne i bezbednosne službe, njihovi eksponenti i mešetari, i neki zvanični predstavnici u Moskvi i Beogradu.

Da li ćemo ikada saznati barem deo istine o njihovoj „raboti“, teško je reći. Bez toga nećemo moći da objasnimo laži i obmane, koje je Srbija i njeni građani platili krvavom cenom. Evo tri primera. RV i PVO je, pre početka bombardovanja, procenilo da ćemo oboriti 80 aviona NATO. Takav gubitak NATO neće moći da podnese, pa će obustaviti bombardovanje. Načelnik GŠ VJ gen. D. Ojdanić je, u intervjuu TV Politika, 28.04.1999, rekao da smo do tada oborili 46 aviona NATO. Šta to znači, kad se zna da su do kraja bombardovanja oborena samo dva, svakome je jasno. Ko je i zašto Miloševiću „servirao“ obmanu da će NATO ući na Kosovo kopnenim snagama, pa će zbog gubitaka u ljudstvu, morati da obustavi agresiju?⁹³

Da Rusija neće da ratuje zbog nas, jasno je rečeno i na kolegijumu načelnika generalštaba VJ, u januaru 1999. godine. General Aleksandar Dimitrijević, načelnik Uprave bezbednosti, rekao je: „Čude se neki kako je Rusija promenila stav. Molim vas, prema našim podacima, prilikom posete Olbrajtove Moskvi, u razgovorima sa Primakovom, Rusiji je reprogramiran dug od 380 milijardi dolara za narednih dvadeset godina. Valjda smo svi pametni da shvatimo šta to za Rusiju znači...“⁹⁴ Valjalo bi uočiti činjenicu da je to rekao načelnik Službe bezbednosti, a ne Obaveštajne službe.

O ponašanju Rusije pre i tokom pregovora u Kumanovu, u razgovoru ambasadorom B. Miloševićem, ministar inostranih poslova Živadin Jovanović je rekao: „Ali Rusija piše još jednu tamnu stranicu u svojoj istoriji ovakvim odnosom prema srpskim interesima. To je mnogo tamna, mračna ili crna stranica. Oni su zaboravili da praktično dva i po meseca...naš narod ubija neprijatelj. I Rusija saraduje u opravdavanju tog ubistva kroz ovakvu Rezoluciju. U procepu smo Boro“.⁹⁵ Živadin Jovanović, koji sam za sebe kaže da je zalutao u diplomatiju, po prirodi svog posla, nije mogao da ne zna istinu i pravo stanje stvari, ali je ćutao.

Najveću štetu sebi, a da ne govorimo o Srbiji, Rusija je učinila kada je, sa Miloševićem i vojskom, osmislila „veliku prevaru“. Bez znanja NATO, Rusi su deo svog kontingenta iz sastavu SFOR iz BiH prebacili na Kosovo i zaposeli aerodrom „Slatina“ kod Prištine. NATO je bio iznenađen i zaprepasten. Komandant NATO general Vesli Klark je naredio komandantu KFOR generalu Majklu Džeksonu da ih protera, što je ovaj, na svu sreću, odbio. O odnosima sa Rusijom u pripremi te ne baš slavne operacije i u kom svetu je Milošević živeo, svedoči i njegova ljutnja na ministra odbrane, maršala Igora Dimitrijeviča Sergejeva, što još nisu doneli odluku: „srama ga bilo, sram ga bilo“, a zatim i: „pa ćemo da kažemo šta su Rusi, sram ih bilo Oni se brukaju iz dana u dan“⁹⁶. Milošević se ljutio na Ruse čak i što traže dozvolu za prelet od Mađara i Bugara, radi dovođenja svežih vazdušno-desantnih snaga iz Rusije. „Što oni ne lete, što se njih tiče da li im ovi daju dozvolu. Bugari da ih gađaju?“⁹⁷

⁹³ S obzirom da sam pred bombardovanje bio vojni izaslanik u SRJ u Holandiji. Lično mi je više puta rečeno da kopnene operacije neće biti. Pred povratak, posle prekida diplomatskih odnosa, dobio sam to i napismeno. Još uvek čuvam to parče papira. Kao generalnom konzulu u Frankfurtu, nemački genral je potvrdio da su, zgrade MO i GŠ raketirane nesporedno posle Ojdanićeve laži. Rekao je: „Toliko ne sme da laže ni portparol, a kamoli načelnik Generalštaba.“

⁹⁴ Vojna tajna, I deo, strana 11, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2004.

⁹⁵ Isto, strana 73.

⁹⁶ Isto, strana 84 i 92.

⁹⁷ Isto, strana 98.

U očima Zapada i NATO još jednom smo, ovoga puta u duetu, ispali prevaranti. Rusi nisu mogli da rasporede svoje snage, jer su ih sprečili Albanci. Odnosi sa KFOR-om bili su zategnuti. Imali su i gubitke u ljudstvu, pa nije preostalo ništa drugo nego da Duma zaključi "da su troškovi prisustva znatno veći od političkog interesa" i da se povuku. Neposredna vojna prisutnost Rusije na Balkanu je okončana, a njen vojni uticaj postao marginalan i ograničen na vojnotehničke odnose u vezi s remontom i održavanjem ruske vojne tehnike i naoružanja.

Rusija nije znala kakvu politiku da vodi ni posle tragedije na Kosovu, kojoj je sama doprinela. Načelnik Obaveštajne uprave GŠ VJ, pošto se vratio iz Moskve, na sastanku kolegijumu VJ i MUP-a, u aprilu 2000. godine, je rekao: „Bio sam primljen kod načelnika Generalštaba i kod ostalih visokih vojnih rukovodilaca, apsolutno nas podržavaju, nas ovaj režim, ovu vojsku, ovu policiju. Za Vuka (Draškovića, primedba autora) svi tamo znaju da je narkoman, da je ovo da je ono...“⁹⁸ Očigledno je da se Obaveštajna uprava nije bavila poslovima i zadacima, zbog kojih je postojala, i da je odbrana režima bio njen primarni zadatak. Ali, ona to ne bi mogla da je rusko vojno rukovodstvo vodilo računa da se ne meša u unutrašnje političke odnose u Srbiji, i to u veoma dramatičnom trenutku.

Ministar odbrane Rusije maršal Igor Sergejev, na čelu brojne delegacije, boravio je u Beogradu i na Kosovu, 23. i 24. decembra 1999. S. Milošević je pompezno primio delegaciju, priređena je gala večera, a svim članovima dodeljena su najviša odlikovanja. Maršal Sergejev je oštro osudio KFOR, a režimska sredstva informisanja dala su mu veliki publicitet. Nemački general Klaus Reinhardt, komandant KFOR-a, očekivao je da će sutradan sa Rusima imati „vruć razgovor“. Međutim, čim je rekao da je zadovoljan učinkom ruskog kontingenta, general-pukovnik Genadij Špak, komandant vazdušno-desantnih snaga, ga je zagrlio. Maršal Sergejev se na rastanku zahvalio KFOR-u i rekao da neće povući ruski kontingent. Gen. Reinhardt je zapisao: „Srdačni komentari maršala Sergejeva, nakon jučerašnje grmljavine u Beogradu, govore sami za sebe.“⁹⁹

Maršal Sergejev je veoma iznenadio javnost i u junu 2000. godine. U Briselu, prilikom posete komandi NATO, rekao je „da Slobodan Milošević nema alternativu na političkoj sceni Srbije“. Da li je to bio stav zvanične Moskve? Čak i da jeste, to nije smeo da kaže ministar odbrane, ni pod razno, ni u Moskvi, a kamoli u sedištu NATO, s kojim je Rusija odavno uspostavila odnose, bilateralno i kroz Partnerstvo za mir.

Teško je shvatljivo i zašto su Rusi primili u posetu tadašnjeg načelnika Generalštaba VJ Nebojšu Pavkovića, u aprilu 2001, kojeg je na tom položaju, protivno očekivanju svih, držao Vojislav Koštunica. Samo bolji poznavaooci su znali da Pavković u Moskvi nije imao adekvatan tretman. Njemu je bilo bitno da ga Rusi prime i da se to saopšti.

Protivrečnost u odnosima Rusije i Srbije u vezi s Kosovom došla je do izražaja i kroz shvatanje savezništva i političkih interesa. Rusija nam je, po nekima, od početka bila i sada je saveznik. Istovremeno, protivnici (nesaveznici) su nam SAD, EU i NATO. Ako je „savez odnos dveju ili više država stvoren na osnovu ugovora, kojim se utvrđuju njihove međusobne trajne ili ugovorom oročene obaveze“, Srbija sa Rusijom nije ni u kakvom savezničkom odnosu, sem ako nije reinkarniran Miloševićev savez s Rusijom i Belorusijom o stvaranju konfederacije. Istovremeno, upravo SAD, EU i NATO su nam saveznici po osnovu članstva u Partnerstvu za mir, programu NATO. S obzirom da politički interes znači "određen odnos prema nekome ili nečemu, da bi se iz toga ostvario vlastiti interes ili korist", autor je napisao: „Ako je interes Rusije da brani međunarodno pravo, onda je to u redu, ali ako ne odbrani i Kosovo, mi ćemo od toga imati samo štete. Pokazaće se da nismo bili saveznici, nego da su nam i politički interesi bili različiti. Ako je cilj Rusije da, ako Kosovo postane nezavisno, zatraži da se i Osetiji, Abhaziji i Pridnjestrovlju

⁹⁸ Isto, strana 180.

⁹⁹ General Klaus Reinhardt, „KFOR - Streitkräfte für Frieden“, str. 291, Frankfurt am Main, drugo izdanje, februar 2002.

prizna nezavisnost, onda je u pitanju bio brutalan politički makijavelizam i zloupotreba „kosovske muke“ radi ostvarivanja vlastitih interesa.¹⁰⁰

Danas je jasno da je bilo upravo tako. Ponavljam, ne može se zameriti Rusiji što je iskoristila Kosovo da bi rešila probleme Južne Osetije i Abhazije. Uostalom, predsednik V. Putin je jasno upozoravao Zapad da će biti odgovoran za ono što će se desiti, kao posledica politike koju vodi u vezi s Kosovom. Ipak, ne može se a da se Rusiji ne uputi moralna zamerka. Zloupotrebila je malu Srbiju, pa još bratsku, slovensku i pravoslavnu. Posle toga, Rusija se u vezi s Kosovom javlja sve ređe. Ali, u politici nema ljubavi i altruizma. Postoje samo interesi.

Jasno je da bi bilo bolje da nas Rusija nije podržavala i štitila - onako kako je to činila do pada Miloševića. Međutim, nije se nogo promenilo ni nakon toga. Pojedinci, koji su bili veoma aktivni tada, uticajni su i danas, samo sa viših pozicija, akademskih i naučnih. Prošlost spominju samo usputno, a u fokusu im je „odbrana Kosova.“

Leonid Ivašov, nekada general-pukovnik i načelnik Uprave za međunarodnu vojnu saradnju, danas predsednik ruske Akademije za geopolitičke probleme, danas je retorički još oštriji. Po njemu, za sve to, za dugogodišnju jugoslovensku dramu i Kosovo, krivi su “NATO-fašisti”. *Pošto nijedna zemlja ne može sama da pobedi NATO-fašiste, poslednji je čas da počnu da se okupljaju oni koji ne žele da ih zgazi čizma Vašingtona. Bivši ministar inostranih poslova Rusije Andrej Kozirjev “izdao” je Srbe i Rusiju, Viktor Černomirdin se “prodao” Amerikancima. Srbima preostaje uporna i duga borba, sve dok Evropa ne spozna da je sama ušla u istorijsku i geopolitičku zamku, zbog toga što je bila tupa, plašljiva i bezvoljna. Braća Srbi treba da sačuvaju duh, gordost i nadu, jer Rusija već dobija na snazi, na braniku stoji Belorusija, progledavaju Bugari, a izgleda da će doći kraj i Americi. Katolici su još jednom pomogli da se otme duhovni pravoslavni centar u Konstantinopolju. Za Srbe je izgubiti Kosovo kao da si im iščupao srce, jer im se time oduzima centar pravoslavno-slovenskog duha.*¹⁰¹

Konstantin Nikiforov, direktor Instituta za izučavanje Balkana Ruske Akademije nauka, smatra da će se na Balkanu opet ratovati za zemlju predaka i da toga mora da bude svestan i Zapad, koji sada Albancima poklanja državu, ali i dodaje: „Kad se zna da je sadašnje rukovodstvo Srbije reklo da ne želi da ratuje za Kosovo, samo usijane glave mogu da pomisle da bi Rusija trebalo da krene u rat za očuvanje srpske teritorije.“¹⁰²

Jelena Guskova, direktorka Centra za izučavanje savremene balkanske krize Ruske Akademije nauka kaže: „Ako srpsko rukovodstvo želi da dobije bitku za Kosovo mora da opet bude jedinstveno, jer dok su srpski rukovodioci bili jedinstveni, Amerikanci nisu uspeli da bez otpora stvore nezavisno Kosovo“. Guskova smatra i da se bitka za Kosovo još bije, da Rusija neće popustiti. Konstatuje i da se srpsko rukovodstvo već izjasnilo da ne namerava da ratuje. Žali i zbog nesloge kod Srba i nedostatka solidarnosti kod Slovena, kao rezultat dobre “rabote” svetskih moćnika i naše popustljivosti. Srbi bi mogli da budu raseljeni kao Jevreji po različitim državama. Srbi su jedini narod na svetu koji se suprotstavio nasilju i bezakonju i pokušaju vladanja iz jednog centra. Srbija je 17 godina branila granice pravoslavlja i slovenstva, pružajući mogućnost usponom medvedu, kao što je Rusija, da postane svestan svoje uloge, zadataka i mogućnosti.¹⁰³

Očigledno je da razmišljanja vodećih ljudi Ruske akademije nauka nemaju sa naukom ništa zajedničko i ne služe na čast, ni toj ustanovi, niti Rusiji, ponajmanje Srbiji. Radi se o primitivnom politikanstvu i iživljavanju ličnih frustracija. Posebno opasna je zamerka da se srpsko rukovodstvo unapred odreklo rata u borbi za Kosovo. Nameće se pitanje u čije ime govore navedena gospoda i naučnici?

¹⁰⁰ Autor je o ulozi Rusije u “odbrani” Kosova napisao više članaka u listu Danas.

¹⁰¹ Intervju Večernjim novostima, 24.02.2008.

¹⁰² Intervju Večernjim novostima, 20.02.2008.

¹⁰³ Intervju Večernjim novostima, 08.04.2008.

Iz Moskve je stigao i poneki glas razuma i ohrabrenja. Ministar Sergej Lavrov podržao je potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Srbije EU, naglasio da Srbiju ne treba tretirati kao polje nadmetanja Rusije i Zapada i istakao značaj strategijskog partnerstva Rusije i EU, na bazi ravnopravnosti i poštovanja interesa.

Bilo bi dobro da politika i odnos Rusije sa i prema Srbiji postaju realniji i trezveniji i da takvu politiku sprovodi i saopštava nadležni resor i ministar. Time bi se sužavao prostor za delovanje grupa i pojedinaca, u Beogradu i u Moskvi, koji bi da se odnosi dveju zemalja zasnivaju na pravoslavlju, slovenstvu i bratstvu (valjda ne po oružju).¹⁰⁴

Zaključak i budućnost vojnopolitičkih odnosa Srbije i Rusije

Ako se izuzme posredna veza Kosova sa trenutkom i načinom na koji je Rusija rešila problem Abhazije i Južne Osetije, Rusija nije imala koristi od angažovanja u jugoslovenskoj krizi, posebno ne na srpskoj strani. Naprotiv, trošila je snage i sredstva, a izgubila bitku za vojno prisustvo i uticaj na Balkanu, pa i u Srbiji i na Srbiju. Što se Srbije tiče, to ne bi trebalo da ima negativne posledice na unutrašnje stanje i odnose, niti njene odnose sa susednim zemljama, SAD, EU i NATO;

Za obadve zemlje značajno je da je linija vojnopolitičke konfrontacije SAD i NATO i Rusije pomerena na Istok, odnosno na granice Rusije, zbog prijema bivših članica VU u NATO. Rusija, ne samo da je manje nego ikad vojnopolitički prisutna u regionu, nego je i fizički odvojena članstvom u NATO država koje je dele od Srbije. Kao posledica tih i drugih civilizacijskih promena, suštinski je izmenjena uloga i značaj vojnog činioca uopšte, posebno u Evropi, a naročito na Balkanu, u unutrašnjim i međunarodnih odnosima. Vojne snage su u nekim zemljama i višestruko smanjene, a njihov značaj i uticaj je postao sporedan.

Posledice za Srbiju su trajne. Zbog angažovanja Rusije, kao neravnopravnog partnera, bila je objekat u protivrečnim odnosima velikih. Njeno političko i vojno rukovodstvo je zloupotrebljavalo Rusiju, što je ostavilo traga na unutrašnje odnose u Srbiji u smislu podrške radikalnim i antievropski orjentisanim partijama i snagama. Zahvaljujući i ruskoj pomoći, posebno direktnom vojnom angažovanju i „odbrani“ Kosova, danas smo dalje, ne samo od članstva u NATO, nego i od EU, pa i od objektivno izgubljenog Kosova. Rusija nije imala nikakvog učešća i uticaja na aktuelnu reformu vojske i odbrambeno-bezbednosnog sistema u Srbiji.

Vojno-politički odnosi Rusije i Srbije više nisu dominantni činilac ukupnih odnosa dveju zemalja. Naprotiv, oni su objektivno sporedni u odnosu na političke i privredne, posebno u oblasti energetike, a u budućnosti verovatno i u drugim oblastima. To je dobro i trebalo bi da bude u interesu i Srbije i Rusije.

Stoga nije realno da se očekuje da bi u narednom periodu, što se Srbije tiče, postojala realna potreba za jačanjem vojnopolitičkih odnosa sa Rusijom. Ne vidim razloge ni zbog kojih bi vojni odnosi sa Srbijom u doglednom periodu imati poseban značaj za Rusiju, a da to ne bude na štetu Srbije i njenog uključivanja u evroatlantske integracije..

Prvi problem koji bi trebalo razrešiti u ukupnim odnosima Rusije i Srbije, a koji, opet, može da ima poseban značaj za vojne odnose, je da li će primat imati ravnopravni odnosi i objektivni interesi dveju zemalja, pri čemu bi slovenstvo, pravoslavlje i na tome bazirani „bratski odnosi“ bili doprinos još tešnjoj i uspešnoj saradnji i odnosima, ili će ishodište biti „bratstvo zasnovano na slovenstvu i pravoslavlju“, prema čemu bi se određivali interesi i od čega bi zavisili odnosi dveju zemalja.

¹⁰⁴ Danas, 20.05.2008.

S obzirom da je Srbija, kao i sve druge zemlje u regionu, još uvek pretežno opremljena ruskom tehnikom, trenutno je realna i obostrano korisna vojnotehnička saradnja, radi isporuke rezervnih delova, remonta i održavanja te tehnike. Primer remonta aviona i helikoptera to potvrđuje.